

CONCEPT

Bouwhistorische verkenning

1

Klingelbeek

Klingelbeekseweg 21-23 te Arnhem

Gemeente Arnhem

Utrecht, © 2010
 Hylkema Consultants BV

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366
Behoort bij besluit / brief van Burgemeester en Wethouders	
Datum :	26-10-2012

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Voorwoord	3
1. Samenvatting	4
1.1 Bouwgeschiedenis	4
1.2 Waardering	4
1.3 Advies	4
2. Algemene gegevens	5
3. Bouwgeschiedenis	6
3.1 Stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis	6
3.2 Bouwgeschiedenis	10
3.2.1 Klingelbeek vanaf de zestiende eeuw	10
3.2.2 Negentiende eeuw	12
3.2.3 St. Eusebiushuis	15
4. Bouwhistorische beschrijving	22
4.1 Inleiding	22
4.2 Stedenbouwkundige situatie en context	22
4.3 Hoofdhuis	23
4.3.1 Exterieur	23
4.3.2 Constructie	28
4.3.3 Interieur	28
4.4 Koetshuis	1
4.4.1 Exterieur	31
4.4.2 Constructie	34
4.4.3 Interieur	34
4.5 Samenvatting en dateringsplattegrond	34
5. Waardestelling	37
5.1 Inleiding	38
5.2 Hoofdhuis	38
5.3 Koetshuis	38
5.4 Samenvatting waardestelling	39
5.5 Waarderingsplattegronden	44
6. Advies	47
Bronnen en literatuuropgave	48
Colofon	49

Gemeente Arnhem

Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

Voorwoord

Voorliggend rapport is een bouwhistorische verkenning van het hoofdhuis en koetshuis van landgoed Klingelbeek aan de Klingelbeekseweg 21 en 23 te Arnhem. Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van CasaCura Arnhem BV, gevestigd te Enschede. Het doel van de uitgevoerde verkenning is het achterhalen van de bouwhistorie van Klingelbeek en aan de hand van de 'Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek' een waardestelling op te stellen.

Het rapport begint met een samenvatting en de algemene gegevens van het pand.

Hoofdstuk 1 geeft een beknopt overzicht van de bouwgeschiedenis van het hoofdhuis en het koetshuis, hierbij wordt tevens aandacht besteed aan de stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis van de locatie. Binnen de reikwijdte van het onderzoek is slechts beperkt literatuuronderzoek gedaan en zijn de in het Gelders Archief aanwezige bouwtekeningen onderzocht.

Hoofdstuk 2 beschrijft beide panden in bouwhistorische termen, zowel het exterieur, de constructie als het interieur. Aan het eind van dit hoofdstuk wordt aan de hand van een dateringsplattegrond geprobeerd de verschillende bouwfasen in beeld te brengen.

Hoofdstuk 3 geeft een beknopte waardestelling van Klingelbeek. Op plattegronden van zowel het hoofdhuis als het koetshuis is middels een kleurcodering aangegeven of er sprake is van een hoge, positieve of indifferente monumentwaarde. Een hoge monumentwaarde impliceert noodzakelijk behoud, een positieve monumentwaarde wenselijk behoud. Dit verschil is van belang bij het maken van een afweging die eventueel gemaakt zou moeten worden bij herbestemming van de panden.

Het rapport wordt afgesloten met een advies.

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

Samenvatting

Bouwgeschiedenis

Zowel het hoofdhuis als het koetshuis kent een lange bouwgeschiedenis, de aanwezige bouwfases geven een goed beeld van de geschiedenis van Klingelbeek. Zo heeft het hoofdhuis nog zestiende-eeuwse resten, is het huis in het begin van de achttiende eeuw opnieuw opgetrokken. Vervolgens is het huis meerdere malen vergroot. In de kelder zijn de verschillende bouwfases nog duidelijk zichtbaar.

Vanaf het begin van de twintigste eeuw kreeg het landhuis een nieuwe functie, het werd een klooster. Dit bracht ingrijpende wijzigingen met zich mee. In plaats van notabelen huisveste Klingelbeek nu een grote groep fraters, en kreeg het de naam St. Eusebiushuis. Zowel het hoofdhuis als het koetshuis werden hiervoor aangepast.

In de tweede wereldoorlog werd het huis gevorderd door de Duitsers, zij sloopten al het hout uit beide panden. Tijdens de laatste Oorlogswinter werden het hoofdhuis en koetshuis met name aan de Rijnzijde zwaar beschadigd. Direct na de oorlog werden er diverse herstelwerkzaamheden uitgevoerd, tevens werd er een verbindingsgang tussen beide bouwdelen gebouwd en kwam er aan de noordzijde een nieuw bijgebouw.

Dit alles heeft invloed gehad op de tegenwoordige verschijningsvorm van het gebouw.

Waardering

Er is zowel een externe als een interne waardestelling opgesteld. Bij de externe waardestelling gaat het om de monumentale waarde van het object in relatie met zijn omgeving. Klingelbeek heeft op het gebied van ensemblewaarde, bouwhistorie en gebruikshistorie een positieve waardering gekregen.

De interne waardestelling is gericht om het relatieve belang van onderdelen van een object in kaart te brengen. Dit is gedaan aan de hand van ingekleurde plattegronden. De kelders en buitenmuren (in zover vermoed wordt dat deze origineel zijn) hebben een hoge monumentwaarde gekregen. Van het interieur is weinig bewaard gebleven, alleen de hal van het hoofdhuis en naastliggende kamer hebben een positieve monumentwaarde gekregen.

Advies

Puntsgewijs worden hier de belangrijkste monumentale waarden die behouden dienen te blijven aangestipt. Er wordt advies gegeven hoe deze waarden het beste in toekomstige plannen kunnen worden opgenomen.

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

Algemene gegevens

Naam	Klingelbeek
Adres	Klingelbeekseweg 21-23 6812 DE Arnhem
Gemeente	Arnhem
Monumentstatus	Gemeentelijk monument
Kad. Gemeente	Arnhem
Kad. Sectie/nr.	P/4861
Motivering monumenten- beschrijving:	<i>Object van belang voor Arnhem wegens zijn architectonische, historische en situeringswaarde.</i> De totale monumentenbeschrijving is opgenomen in de bijlage

Gemeente Arnhem

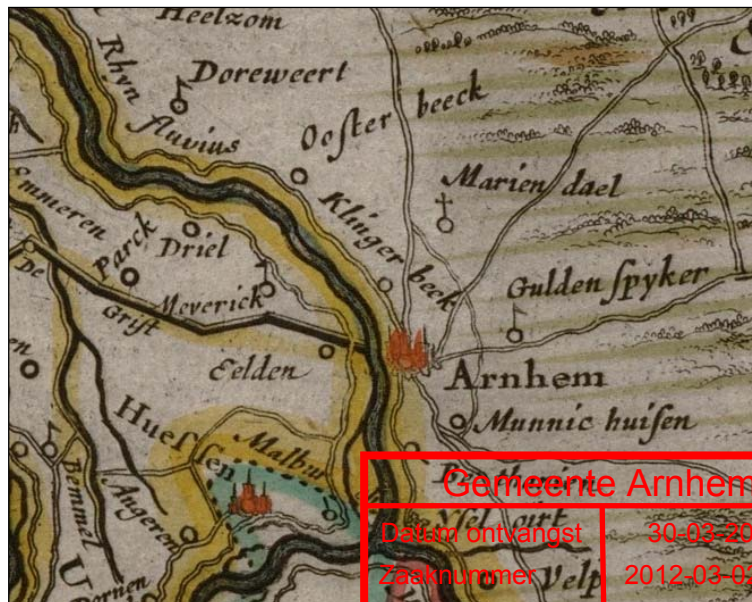
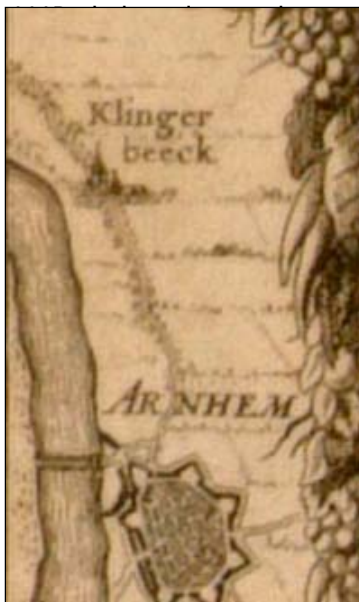
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

1. Bouwgeschiedenis

1.1 Stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis

Klingelbeek ligt tussen de weg van Arnhem naar Doornwerth (via Oosterbeek) en de Rijn. Niet alleen het landhuis droeg de naam Klingelbeek, maar ook het buurtschap waarin het lag. De naam Klingelbeek is ontleend aan de beek¹ die op het landgoed Mariëndaal ontspringt en door een diep dal naar de uiterwaarden van Rosande en de Rijn loopt. Van oudsher vormt deze beek de grens tussen het schependom van Arnhem en het schoutambt Renkum. Later vormde de beek de grens tussen beide gemeenten.

De naam Klingelbeek komt al sinds de middeleeuwen voor; de oorspronkelijke naam is echter Lopen. Het bijbehorend gemeenschappelijke grondbezit, de Lopenermarkt, bestond uit bos, bouwland en heide. Een perkament uit 1359 van Ryenout hertog van Geldre en zijn broer Edwart van Geldre beschrijft de 'mark en bosch van Lopen'. Deze zou volgens Nijhoff (1852) tussen het oude Hulkestein en de beek hebben gelegen en overeenkomen met het latere Klingelbeek.

Figuur 1 - 1629 detail van de kaart: d'Yselstroom met een gedeelte van de Veluwe, getekend door C.F. van Berckenrode. [Geldersarchief.nl]

¹ Ook bekend als Mariëndaalsebeek of slijpbeek. De naam slijpbeek wordt ontleend aan de slijpmolens, die hier vanaf de middeleeuwen stonden. De laatste papiermolen is in 1838 afgebroken.

naar de heerlijkheid Meinerswijk.

Huis en landgoed Klingelbeek dragen sinds de achttiende eeuw deze naam. Vóór die tijd werd verwezen naar een huis *op* of *bij* Klingelbeek. Het landgoed lag tussen de Klingelbeekseweg en de Rijn. Een tekening uit 1724 (Figuur 8) geeft ons enige aanwijzingen hoe de tuin eruit heeft gezien. Aan de straatzijde was een stenen muur met daarin een poort. Via een rechte oprijlaan, omzoomd met in piramidevorm gesnoeide boompjes, kwam men vervolgens bij het hoofdhuis. Aan de Rijnzijde was eveneens een poort; deze gaf toegang tot een voetpad dat langs de Rijn liep.

De tuin was geheel omheind of ommuurd en had een strakke typisch achttiende-eeuwse indeling in rechthoekige vakken. Rechts van het hoofdhuis lag een rechthoekige vijver, gevoed door '*lopend water uyt den bergh*'. Aan de Rijnzijde was een sluisje waarlangs het water bij een te hoge waterstand werd afgevoerd. Tussen het hoofdhuis en de vijver werd aangegeven dat er '*nog een hofje daer aertvrucht wassen*' was.

Links van het huis was een boomgaard, het idee was om hier een '*benedenste bloemhoff*' van te maken. Links en rechts van de oprijlaan lagen vakken die gevuld waren met bloemen en vruchtbomen. Een deel werd gebruikt als moestuin (o.a. voor de teelt van tabak en asperges).

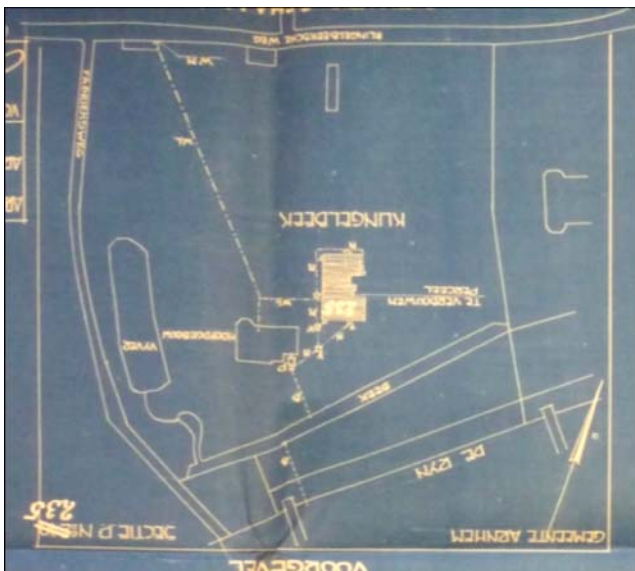
In de loop der tijd was er door verschillende eigenaren steeds meer grond bij gekocht. Klingelbeek bestond uit het huidige Klingelbeek en de Wildbaan, een grote boerderij met bouw- en tabaksland en bos, gelegen aan de noordzijde van de Klingelbeekseweg². Een derde perceel was een uiterwaard. Deze werd in 1787 aan de heer van het naburige Rosande verkocht. Klingelbeek en de boerderij met percelen aan de andere zijde van de Klingelbeekseweg werden in dat jaar ook (los) verkocht.

Van 1802/1803 tot 1866 werd het perceel aan de andere zijde van de Klingelbeekse-weg weer bij het landgoed getrokken. De brede oprijweg liep kaarsrecht vanaf de poort aan de Klingelbeekseweg naar de Utrechtseweg (in 1736 al aanwezig). Deze klinkerweg was ooit omzoomd met bomen; tegenwoordig wordt deze as door de Rosandeflat geblokkeerd. Het pad is echter nog steeds ten dele aanwezig.

Figuur 3 – Kadastrale minuut uit 1811-1832. De rechthoekige vijver uit de achttiende eeuw is nog steeds herkenbaar. (zie figuur 8) Vanaf de vijver loopt een slootje naar een afwateringsbeek, welke parallel loopt aan de Rijn. Volgens het kadaster waren de percelen 231 tot en met 238 eigendom van Fredrik Gerard Meyaum (beroep: president der rechtbank te Arnhem) en hadden de percelen 231, 232, 233, 234, 237 en 238 de functie 'terrein van vermaak'. Perceel 235 werd gebruikt als tuin en op perceel 236 was het 'huis en erf'. De percelen aan de andere zijde van de weg waren eveneens het eigendom van F.G. Meyaum. Deze hadden de functie: tuin of mangrond (242 en 251), tuin (243, 246 en 259), huis en erf (244, 245 en 258,) en een pad met bomen (247, 248, 249 en 250) [watwaswaar.nl]

Figuur 4 –Kaart uit 1845, getekend door J.A. Besier [Nationaal Archief]

Figuur 5 – Situatietekening, behorend bij de verbouwing van het koetshuis in 1925. De beek, lopend aan de Rijnzijde van het huis Klingelbeek, is hier nog steeds aanwezig. Na de oorlog werd deze gedempt. [Geldersarchief]

De aanleg van de Engelse landschapstuin dateert uit de eerste helft van de 19de eeuw. De landschapstuin is deels nog aanwezig. Door de paters Oblaten werd een Lourdesgrot gebouwd. Deze ging tijdens de tweede wereldoorlog verloren, net als een deel van de tuin. Na de oorlog hielp de Nederlandse Heidemaatschappij mee met de herbeplanting van het park. Er werd toen een heestertuin, een moestuin en een bloesemtuin aangelegd.

Gemeente Arnhem

Datum ontvangst: 30-03-2012
Zaaknummer: 2012-03-02366

Een hoge muur, (met in het midden een toegangshek), sloot de tuin aan de voorzijde af. In 1957 werd deze muur vervangen door een lagere muur met hek. In verband met de verbreding van de Klingelbeekseweg werd deze muur iets van de weg af geplaatst.

1111

Figuur 6 - De tuin richting de Rijn zoals deze er in de negentiende eeuw uit heeft gezien. De Rijn was via een bruggetje over de beek bereikbaar.

Figuur 7 - Luchtfoto genomen door de RAF op 6 september 1944 [watwaswaar.nl]

Gemeente Arnhem

Datum ontvangst

30-03-2012

Zaaknummer

2012-03-02366

1.2 Bouwgeschiedenis

1.2.1 Klingelbeek vanaf de zestiende eeuw

Over de vroege verschijningsvorm van het hoofdhuis Klingelbeek is weinig bekend. Het is onduidelijk of op deze locatie in de middeleeuwen al een huis Klingelbeek heeft gestaan. Halverwege de zestiende eeuw waren de Arnhemse burgemeester Wijnand Hackfort en zijn vrouw Aleid Boshuis zowel eigenaar van het Klingelbeek, als eigenaar van kasteel Ter Horst bij Loenen op de Veluwe. Ongetwijfeld hadden zij ook – in verband met de functie als burgemeester – in de stad Arnhem een huis. Klingelbeek fungeerde voor hen als buitenhuis.

Klingelbeek heeft in de loop der tijd vele eigenaren gekend; vaak lieten zij het aanpassen aan hun eigen smaak en mode van die tijd. Enkele eigenaren hebben het landhuis slechts korte periodes in eigendom gehad. Het is daardoor minder waarschijnlijk dat er door alle eigenaren wijzigingen zijn aangebracht. In de kelder van het hoofdhuis zijn bouwresten uit verschillende perioden terug te vinden. Het vermoeden bestaat dat een deel van de kelder uit de zestiende eeuw afkomstig is. Het huis was toen waarschijnlijk smaller dan het huidige huis. In 1992 werd bij graafwerkzaamheden aan de westzijde van het hoofdhuis een betegelde waterput uit dezelfde periode gevonden.³

Na verschillende eigenaren komt Klingelbeek in 1653 in handen van Casijn van Bommel tot Andelst. Zoals velen in die tijd deden, droeg hij in 1659 de Klingelbeek op aan de Staten van Gelderland om het vervolgens als leen terug te ontvangen. Dit werd waarschijnlijk gedaan omdat het leenrecht bij vererving voordelen bood boven het normale burgerlijk recht; het goed bleef hierdoor onverdeeld. Na het overlijden van Casijn laat het Gelders leenregister verschillende eigenaren zien. Over eventuele verbouwingen wordt niet gerept.

In 1722 werd het Klingelbeek gekocht door Godard Adriaan van Reede van Harreveld. Hij liet het hoofdhuis ingrijpend verbouwen en ging het bewonen. In het archief⁴ is een tekening aanwezig uit 1724 met daarop aangegeven de (gewenste?) situatie bij huize Klingelbeek. De tekening laat een blokvormig huis zien met een iets vooruitspringend middenrisaliet, afgesloten door een taps toelopende gevel. De toegang tot het huis bevond zich in deze middenrisaliet. Het huis had in ieder geval twee woonlagen en een zolder. In de middenrisaliet bevonden zich drie boven elkaar liggende vensters. De twee zijrisalieten hadden twee boven elkaar liggende vensters. Het ging hierbij waarschijnlijk om kruisvensters met blank glas-in-lood glas.

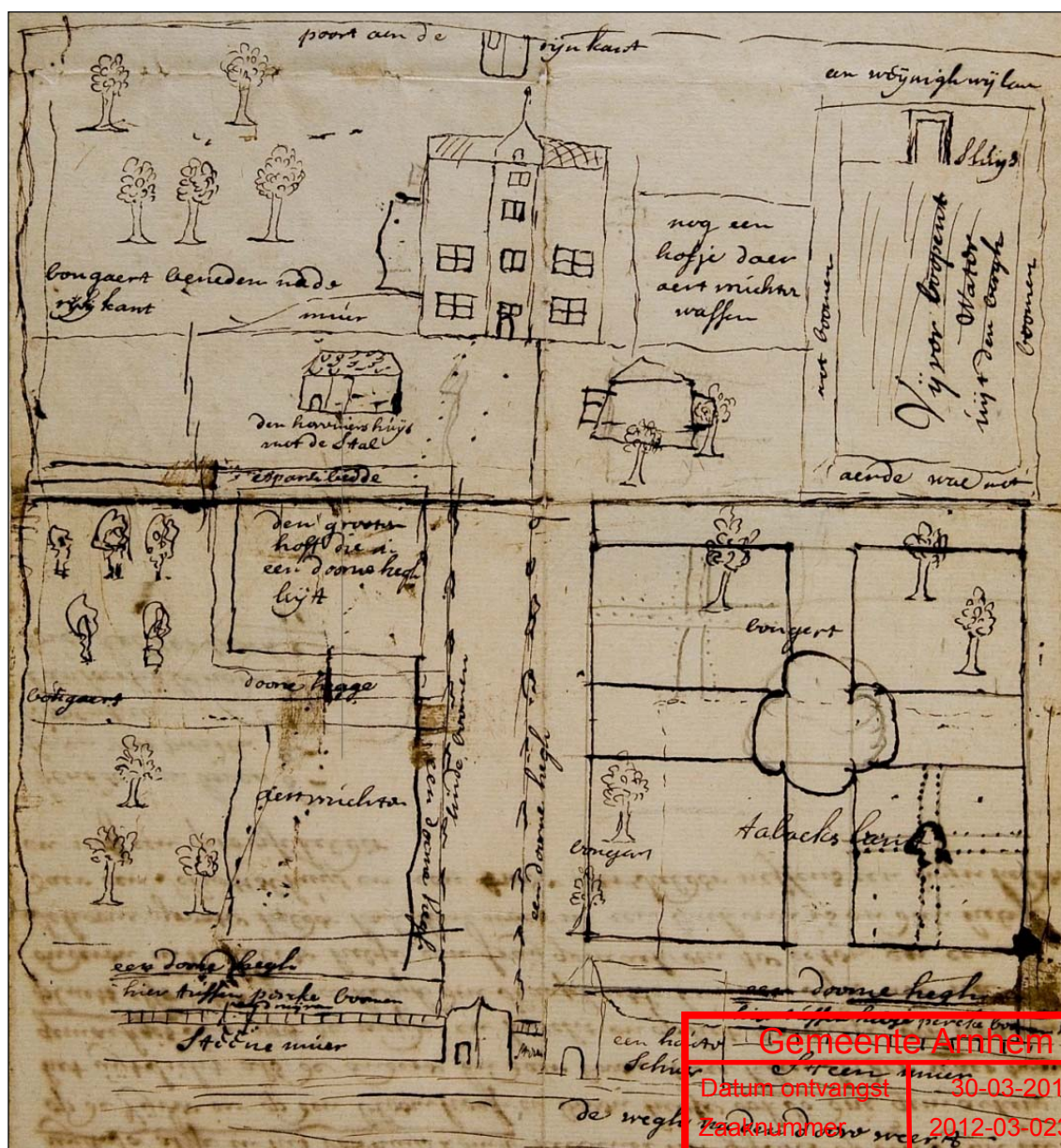
In de archiefstukken wordt ook een en ander over het interieur verteld. Zo was er een 'voorhuys' (=hal) met aan weerszijden een kamer en een grote kamer aan de Rijnkant. Op de

³ Het muurwerk had een dikte van ca. 50 cm en is van 16de eeuwse oorsprong. De put bezat een zwarte tegelvloer en wanden met geglazuurde tegels. Mogelijk gaat het hier om de oude drinkwaterput van het laatmiddeleeuwse huis. Na onderzoek is de put opnieuw afgedekt.

⁴ Het archief van de familie Van Randwijck bevindt zich in het Rijksarchief.

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

verdieping was dezelfde indeling en op de 'kleerensolder' waren twee kamertjes voor de meiden en de knecht. In de toren waren drie slaapkamers. In de kelder bevond zich een 'scottelhuys', waar schotels en wellicht ook ander serviesgoed bewaard werden. Er was tevens een wijn- en bierkelder en een provisiekelder (waarschijnlijk aan de voorzijde). Aan de Rijnzijde van de kelder was er een 'fraai gemack om te eten' en een 'scoone groote kelderkeuken'.

¹ Figuur 8 - Huis Klingelbeek en omliggende tuinen in 1724. Deze tekening behoort bij de stukken betreffende de verbouwing van huis Klingelbeek in opdracht van G.A. van Reede van Harreveld [Gelders archief]

functie deze had. Aan de straatzijde bevond zich een 'have'schuer' waar het voer voor de paarden werd bewaard. Van al deze bijgebouwen zijn geen resten bewaard gebleven.

De Van Randwijcks waren de volgende eigenaren van Klingelbeek. Zij lieten het hoofdhuis moderniseren. Zo werden er in 1764 schuiframen met een kleine roedenverdeling aangebracht. Ook werden de gelijkvloerse vertrekken in Pruisisch of Berlijns blauw geschilderd.⁵ In de eetkamer werd door middel van sjablonen een vloerkleed op de houten vloer geschilderd. De toegebrachte figuraties leken op die van een vloerkleed, deze decoratietechniek werd indertijd vaker in buitenhuizen toegepast.

1.2.2 Negentiende eeuw

Over de periode na de Van Randwijcks is weinig bekend. Zoals figuur 9 laat zien, is het hoofdhuis in 1850 opnieuw ingrijpend verbouwd. Volgens Buurman (1998) gebeurde dit waarschijnlijk in opdracht van Meybaum, die sinds 1812 eigenaar was en dit veertig jaar bleef.

Figuur 9 – Litho uit 1850, uitgegeven door Buffa in Amsterdam in een serie van alle kastelen en buitenplaatsen rond Arnhem.

Het achttiende-eeuwse huis, zoals weergegeven in figuur 8, bevond zich waarschijnlijk ter hoogte van de huidige middenrisaliet en rechterzijrisaliet van het hoofdhuis. De kelder bevat hier nog (deels) tongewelven. In het muurwerk zitten vermoedelijk nog resten van de zestiende/zeventiende-eeuwse voorganger. Het huis, zoals afgebeeld op de litho uit 1850, is ingrijpend verbouwd, maar heeft deze oude resten nog wel in zich.

Afgaand op de litho lijkt het of beide bouwdelen een zadeldak hebben en de voorzijde gedeeltelijk was voorzien van een blindgevel. De zeer hoge balustrade die de gevel bekroont probeert dit te verdoezelen. In het midden van de gevel is een neoclassicistische ingangspartij, bestaand uit de voordeur met een halfrond bovenlicht. Twee smalle pilasters

⁵ De oorspronkelijke naam van het pigment is afkomstig van het gebruik als verf voor Duitse legeruniformen. Het pigment werd rond 1704 ontdekt door de kleurmaker Diesbach in Berlijn.

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Kaartnummer	2012-03-02366

aan weerszijden van de deur dragen een kroonlijst. Tussen de pilasters bevindt zich een smal venster. Op de begane grond en eerste verdieping zijn zesruits schuifvensters en op de tweede verdieping vierruits vensters. De kadastrale minuut uit 1811-1832 laat zien dat het toenmalige huis aan de rechterachterzijde verder uitstak dan aan de linkerachterzijde.

Figuur 10 – Klingelbeek in de negentiende eeuw, vermoedelijk, ca. 1875.

11

Het huis heeft in de periode tussen de litho uit 1850 en de in dit rapport afgebeelde foto's uit ca. 1875 zijn huidige uiterlijk gekregen. Wanneer en door wie deze verbouwing(en) precies heeft plaatsgevonden is onduidelijk, maar koopaktes uit deze periode geven wel enige informatie over de bouwactiviteiten. Zo weten we dat Klingelbeek in 1852 een marmeren vestibule, vier beneden- en vier bovenkamers, kabinetjes, dienstbodenvertrekken, provisiekamer, keuken etc. had. Het linker bijgebouw herbergde een koetshuis, stal en tuinmanswoningen, op de zolderverdieping waren vier logeerkamers. In 1866 wordt bij het koetshuis een tuigkamer vermeld en de oranjerie is nu een 'bloemenkast met verwarmingstoestel'. De moes- en bloeituinten en boomgaard zijn ook nog aanwezig. Mogelijk is in deze tijd het huis verbouwd. Het kan echter ook na die tijd zijn gebeurd; de verkoopakte van 1872 laat zien dat er "verfraaijingen en aantimmeringen⁶ verbeteringen zijn aangebracht".

Tijdens de verbouwing tussen 1852-1872 is een deel van het oude muurwerk waarschijnlijk opnieuw gebruikt. Ook de oude kelders zijn bewaard gebleven. De nieuwe aanbouw aan de rechterzijde (huidige kapel) is niet onderkelderd. Op de plek van de neo-classicistische entree zijn twee glazen deuren gerealiseerd. Het witgepleisterde hoofthuis heeft tijdens deze verbouwing twee woonlagen gekregen en een zolder. Alle vensters en deuren zijn bekroond met ornamenten in stuc. De zolder wordt verlicht middels twee vensters in de grote dakkapel boven de gootlijst. De dakkapel wordt afgesloten door twee pilasters waarop vazen staan

Hij kreeg de kleur door het oxideren van ijzer en ossenbloed. Het is een harde blauwe kleur.
⁶ Timmeren is de oude term voor bouwen.

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst:	30-03-2012
Zaaknummer:	2012-03-02366

(waarschijnlijk van hout). Het hoofdhuis heeft boven het hoofdstel een open balustrade, terwijl de nieuwe aanbouw een gesloten balustrade lijkt te hebben. De balustrade wordt op de hoeken afgesloten met een (houten) vaas.

De nieuwe aanbouw springt aan de voorzijde driezijdig naar voren. Hier was enige tijd de eetzaal in ondergebracht; later zou hier een kapel in worden gerealiseerd. Het interieur kreeg lambriseringen en fraai gestuukte plafonds.

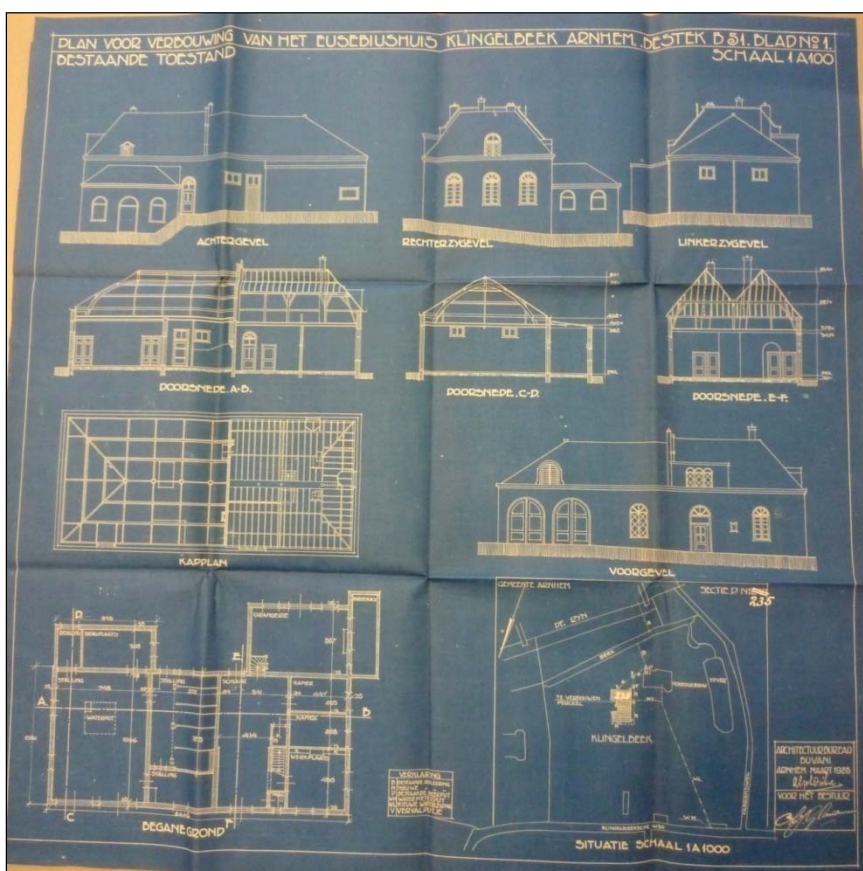
Figuur 11- Centrale hal van het hoofdhuis. Geheel links op de plek, waar tegenwoordig de lift zit, zat een haard. Twee dubbele deuren gaven toegang tot de tuin aan de voorzijde.

Gemeente Arnhem
Figuur 12 - kamer in de aanbouw van het hoofdhuis waar later de kapel zou worden gerealiseerd. Het middelste raam zou t.b.v. de kapel (al voor WOII) dichtgezet worden en voorzien van een beeld van de heilige st. Jozefus.
Datum ontvangst: 30-03-2012
Zaaknummer: 2012-03-02366

1.2.3 St. Eusebiushuis

11Het tijdperk van particuliere eigenaren hield in 1902 op, toen Duitse paters zich op Klingelbeek vestigden. Klingelbeek bleek voor hen echter te duur in onderhoud. Vanaf 1920 werd Klingelbeek daarom overgenomen door de Fraters van O.L. Vrouwe van het H. Hart, zij doopten Klingelbeek om tot het St. Eusebiushuis. In de negentig jaar dat zij het landgoed in bezit hebben gehad zijn er verschillende verbouwingen gerealiseerd.

Figuur 14 - Koetshuis. Bestaande situatie in 1925, behorend bij het plan voor verbouwing.

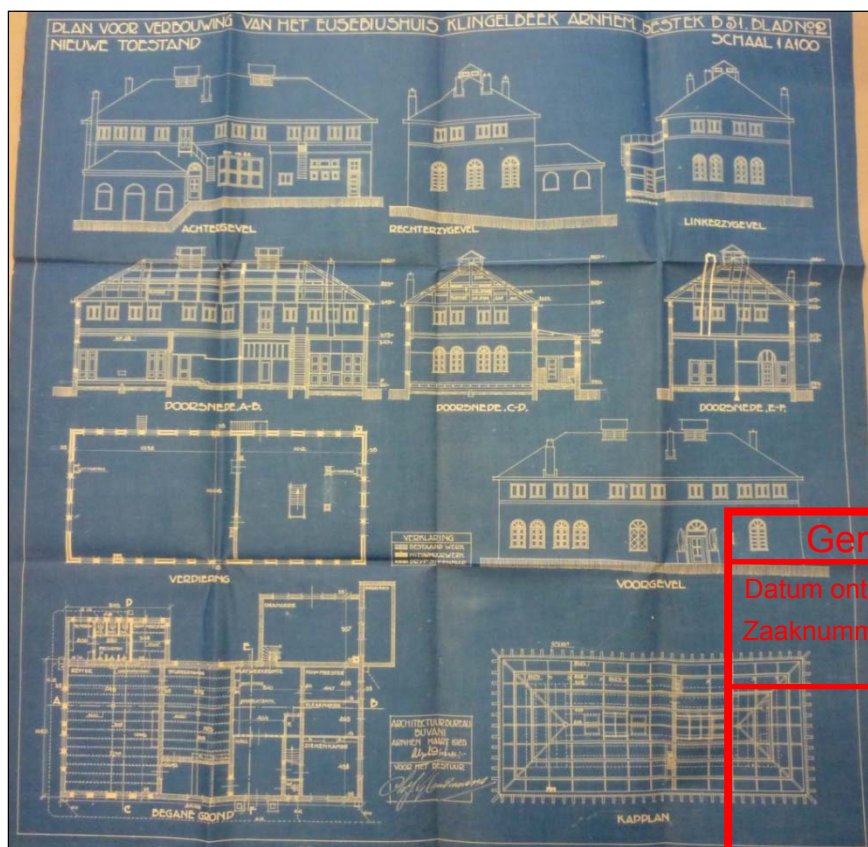
In 1925 werd het koetshuis verbouwd door architectenbureau Buvani⁷ uit Arnhem. Dankzij de tekeningen van de bestaande situatie weten we een en ander van de verschijningsvorm vóór 1925. Zo waren er vóór 1925 duidelijk verschillende bouwfases van het koetshuis te herkennen. Het linker- en rechterbouwdeel waren duidelijk te onderscheiden door de afwijkende kap, kelder en gevelindeling. De kap van het rechterdeel was hoger en werd gevormd door twee kappen met zakgoot. Het linkerbouwdeel had waarschijnlijk een philibertspant. Aan de linkerzijde waren de stallen ondergebracht, die via twee grote dubbele getoogde deuren toegankelijk waren. Aan de rechterzijde was een schuur, werkplaats en twee kamers. Een vaste trap gaf toegang tot de zolderverdieping. Aan de

⁷ Het architectenbureau van Evert Jan Rotshuizen. Waar ook de architecten Folkert Wind en Alphons Dirkse aan verbonden waren. Deze laatste heeft de ontwerptekeningen ondertekend.

achterzijde bevonden zich twee aanbouwen, links een bergplaats en rechts een lager gelegen orangerie met broeikas.

In 1925 werd het bestaande koetshuis met een verdieping verhoogd en voorzien van een nieuwe kap. Op de verdieping ontstonden twee zalen, waarbij de scheidingsmuur tussen de twee bouwfases van het koetshuis werd doorgetrokken. Op de begane grond kreeg de stal de functie van eetzaal en studiekamer. In de aangrenzende uitbouw (voorheen berging) werden privaten gerealiseerd en kwam een kamer voor de novicen meester. De vertrekken aan de rechterzijde kregen de functie van vaatwerkruimte, ziekenkamer, een kamer voor de kleermaker en nóg een kamer voor de novicen meester. De orangerie en broeikas bleven behouden. Ten behoeve van de eetzaal werden de grote dubbele deuren vervangen door hoge getoogde vensters. In de uitbouw aan de achterzijde werden eveneens nieuwe vensters aangebracht.

11 Volgens de bouwtekeningen werden er op de nok van de kap twee ontluchtingskappen geplaatst. Het is onduidelijk of deze hier inderdaad zijn aangebracht. Zoals op figuur 22 is te zien, was alleen de begane grond wit gepleisterd, de toegevoegde verdieping had schoon metselwerk. In de ontwerptekening uit 1925 heeft de trap naar de verdieping een andere locatie dan tegenwoordig. Sinds de verbouwing van 1925 zijn er aan de achterzijde en het interieur van het koetshuis nog enkele kleine wijzigingen aangebracht. Ook werd de aangebouwde orangerie tijdens de tweede wereldoorlog verwoest en niet teruggebracht.

Figuur 15 –
Nieuwe toestand
van het koetshuis
volgens
ontwerptekening
van maart 1925.

Gemeente Arnhem

Datum ontvangst

30-03-2012

Zaaknummer

2012-03-02366

Figuur 16 – Koetshuis van huis de Klingelbeek. Datering onbekend. [Geldersarchief]

11111

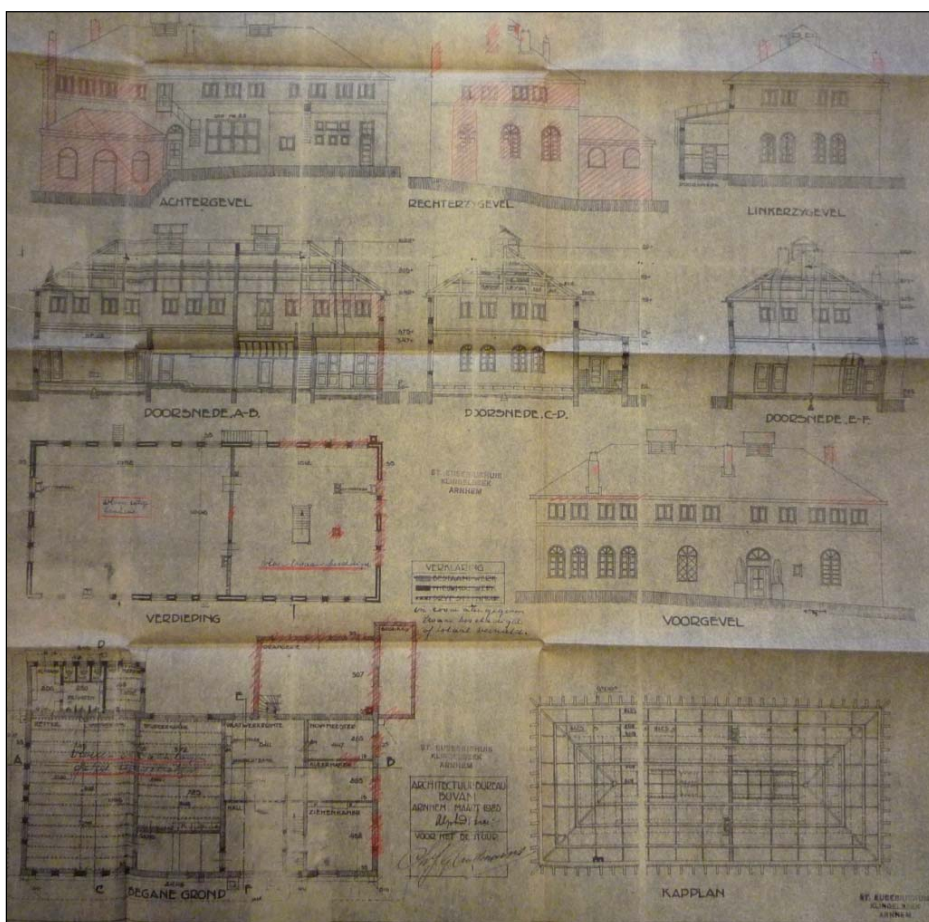
Figuur 17 - Huis Klingelbeek met links het koetshuis (met getoogde dubbele deuren die toegang gaven tot de stal). [Geldersarchief]

Figuur 18 – Links huis Klingelbeek (gezien vanaf de achterzijde). Rechts de rechterzijgevel van het koetshuis met aangrenzende orangerie. De foto is genomen voor de verbouwing van 1925, waarschijnlijk in de 19de eeuw.

Aan de achterzijde van het hoofdhuis zou later een serre worden gebouwd. [Geldersarchief]

Gemeente Arnhem	
Datumschrift	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

Figuur 19 –
Schade
tekening van
het koetshuis.
[Gelders -
archief]

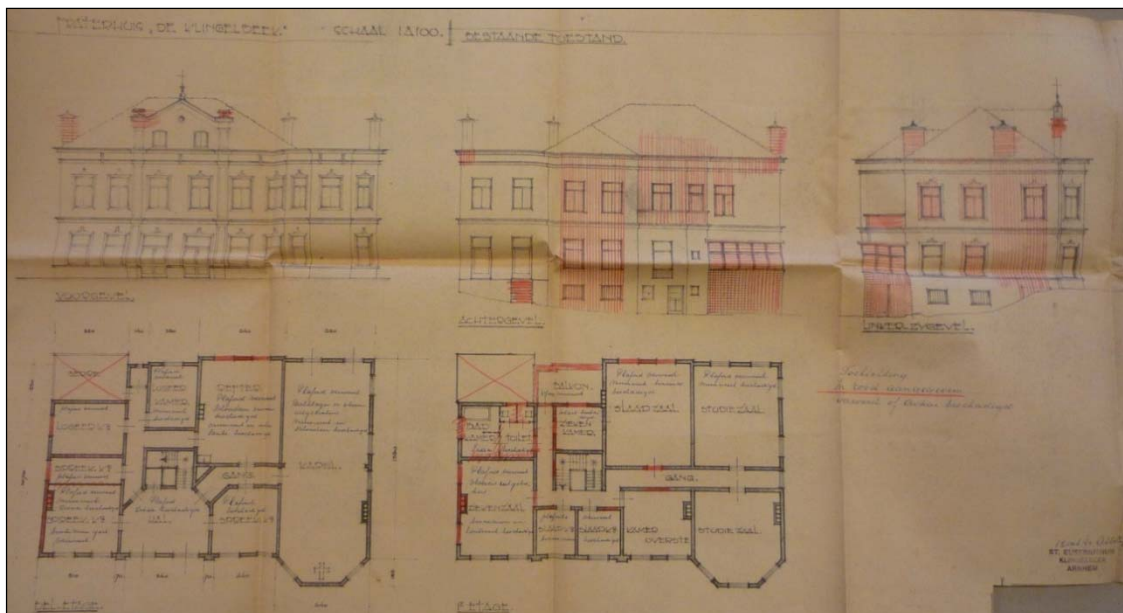
1

In de oorlog werd het landgoed Klingelbeek door de Duitsers gevorderd. Hierbij werd alles van hout uit het hoofdhuis en koetshuis gehaald, waardoor er inwendig een grote ravage werd aangericht. Door de aanleg van loopgraven en het kappen van bomen werd ook aan het tuinontwerp schade aangebracht. De grootste schade aan beide gebouwen werd toegebracht door geallieerde beschietingen in de laatste oorlogswinter. Het hoofdhuis raakte met name aan de zijde van de Rijn zwaar beschadigd. Na de oorlog zijn er van beide huizen schadebeeld-tekeningen gemaakt, waardoor een goed beeld is van de toegebrachte schade en uitgevoerde vernieuwingen.

Bij het koetshuis moest een groot deel van de rechterzijgevel vervangen worden. Bij het hoofdhuis werd een groot deel van de achtergevel opnieuw gebouwd. De schade aan de achterzijde was geheel verwoest. In het interieur waren de meeste plafonds verwoest, veel muurwerk beschadigd, een groot aantal ramen gesneuveld en in de kapel waren de balklagen en vloeren eruit gebroken. De oude lambrizing en het stucplafond in de hal waren zwaar beschadigd, maar werden gerestaureerd. De balustrade boven de gootlijst van de voorgevel is tijdens de oorlog eveneens verloren gegaan en werd niet meer terug gebracht. De vazen waren (m.u.v. de middenpartij) al eerder verdwenen.

Gemeente Arnhem

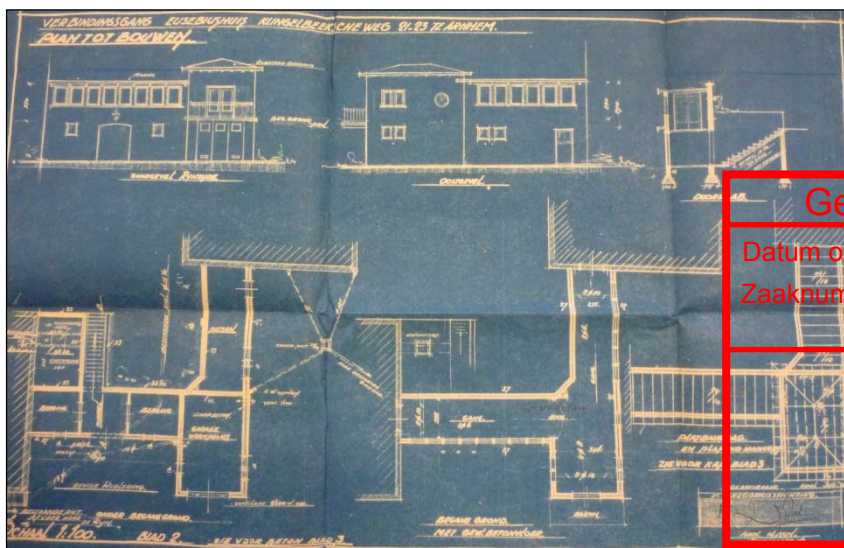
Deurlo De sege 09-03-2012
Zaaknummer 2012-09-02366

Figuur 20 – Schadebeeld tekening huis Klingelbeek, 1945 [Geldersarchief]

De indeling zag er in die tijd als volgt uit: op de begane grond waren links van de hal twee spreekkamers, twee logeerkamers en een serre. Aan de rechterzijde van de hal was de refter (eetzaal), een spreekkamer en de kapel. Op de verdieping lagen aan de voorzijde van het hoofdhuis een ziekenzaal, twee slaapkamers, de kamer van de overste en boven de kapel een studiezaal. Aan de achterzijde waren een badkamer, toilet, balkon, ziekenkamer, slaapzaal en studiezaal gesitueerd.

11Na de oorlog werd het hoofdhuis en koetshuis sober restaureerd. Tevens werd in 1946 een verbindingsgang tussen beide gebouwen gerealiseerd. De kelder deed dienst als berging, fietsenstalling en garage/werkplaats. Een tunnel met trap verbond de tuin aan de voorzijde van het hoofdhuis met de tuin aan de achterzijde. Later zou er aan de voorzijde van de verbindingsgang nog een schuin afdak worden geplaatst en extra berguimte worden gebouwd.

Figuur 21 – Ontwerptekening van de verbindingsgang tussen het hoofdhuis en het koetshuis (1946)

Gemeente Arnhem

Datum ontvangst

30-03-2012

Zaaknummer

2012-03-02366

*Figuur 22 – Verbindingsgang
gezien vanaf de Rijnzijde,
met op de achtergrond het
koetsgebouw, waarvan de
bovenste strook ongepleisterd
is. [Geldersarchief]*

1

*Figuur 23 – Linkerzijgevel
voordat hier in 1946 een
verbindingsgang werd
gerealiseerd. Ook de serre
was nog niet aanwezig.
[Geldersarchief]*

*Figuur 24 – Huis Klingelbeek
met links het koetshuis en
de verbindingsgang.
[Geldersarchief]*

Gemeente Arnhem

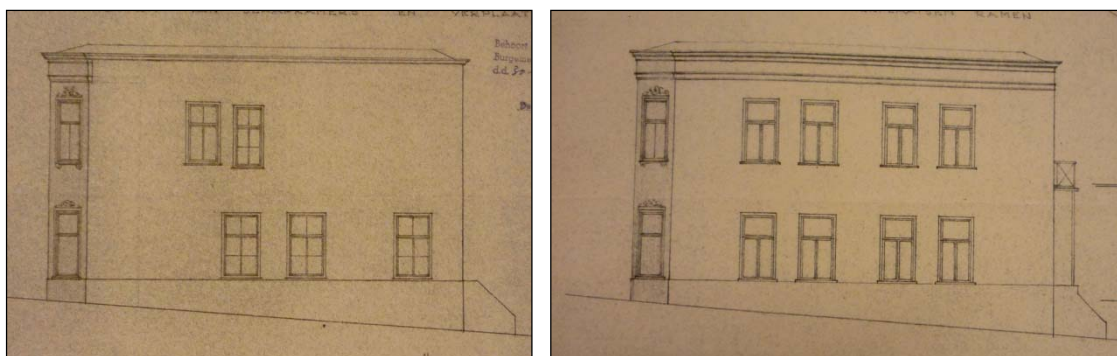
Datum ontvangst

30-03-2012

Zaaknummer

2012-03-02366

In 1951 werd onder leiding van H.J.A. Eich architecten de kapel vleugel verbouwd, waarbij op de verdieping slaapkamers werden gerealiseerd. De fraters sliepen tot die tijd in een slaapzaal. Mogelijk werden in die tijd ook in het koetshuis slaapkamers gecreëerd. Ten behoeve van de slaapkamers boven de kapel vleugel werd de bestaande raamindeling gewijzigd. Om meer symmetrie in de gevel te krijgen werden de vensters op de begane grond eveneens gewijzigd. De bestaande zesruitsschuifvensters werden niet teruggebracht.

Figuur 25 – Bestaande en nieuwe situatie van de rechterzijmuur van het hoofdgebouw (kapel). [Geldersarchief]

1

In 1978 vond er opnieuw een ingrijpende verbouwing op het landgoed Klingelbeek plaats. Ditmaal werd er ten noorden van het koetshuis een geheel nieuwe uitbreiding gerealiseerd. Architect A.H.Th. Vercruysse uit Utrecht bouwde hier een woongebouw van 2.220 m³ in twee bouwlagen. Hier werden 10 zit-slaapkamers met gecombineerde douche-wc in onder gebracht. Verder kwam er nog een spoelkeuken, één badkamer, twee zithoeken en drie hobbyruimtes. Het nieuwe gebouw was via een verbindingsgang verbonden met het koetshuis. Een jaar later, in 1979 werd door dezelfde architect een ketelhuis/cv-ruimte aan de zuidzijde van het koetshuis gebouwd.

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

2. Bouwhistorische beschrijving

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft het hoofdhuis en het koetshuis van landgoed Klingelbeek in bouwhistorische termen. Eerst komt kort de huidige stedenbouwkundige situatie en context aan bod, hierin wordt o.a. de tuin besproken. In de daaropvolgende paragrafen worden het koetshuis en hoofdhuis afzonderlijk behandeld. In paragraaf 4.3 wordt aandacht besteed aan de bouwmassa en de gevels van beide panden. In de paragraaf over de constructie komen de kelders, de dragende muren en de kapconstructie kort aan de orde. Tot slot komen in de paragraaf over het interieur enkele interieurelementen die een monumentale waarde hebben aan de orde. Vanwege de geringe monumentwaarde van het interieur is ervoor gekozen om geen ruimteboek op te stellen. Er is voor gekozen om alleen de twee bouwkundige objecten te bespreken die onder de bescherming van de gemeentelijke monumentenverordening vallen, te weten het hoofdhuis en het koetshuis.

2.2 Stedenbouwkundige situatie en context

Klingelbeek ligt ten westen van Arnhem aan de Rijn. Op het landgoed staan drie aan elkaar geschakelde gebouwen. Het hoofdhuis (Klingelbeekseweg 23), het koetshuis (Klingelbeekseweg 21) en een in 1978 gerealiseerde nieuwbouw naast het koetshuis. Vanaf de Klingelbeekseweg loopt een lusvormige oprijlaan richting het hoofdhuis en het koetshuis. De tuin rondom de bebouwing is divers van karakter. Zo ligt er aan de Klingelbeekseweg een moestuin, aan de Rijn zijde een weiland en aan de zijde van het hoofdhuis een vijver met een historische tuinaanleg.

*Figuur 26 –
Luchtfoto gezien
richting het
westen. Links het
hoofdhuis, in het
midden het
koetshuis en
rechts de
nieuwbouw uit
1978. Het huis
wordt omringd
door een
landschapstuin,
moestuin, weiland
en linksonder de
Rijn.*

Gemeente Arnhem

Datum ontvangst: 30-03-2012

Zaaknummer: 2012-03-02366

2.3 Hoofdhuis

2.3.1 Exterieur

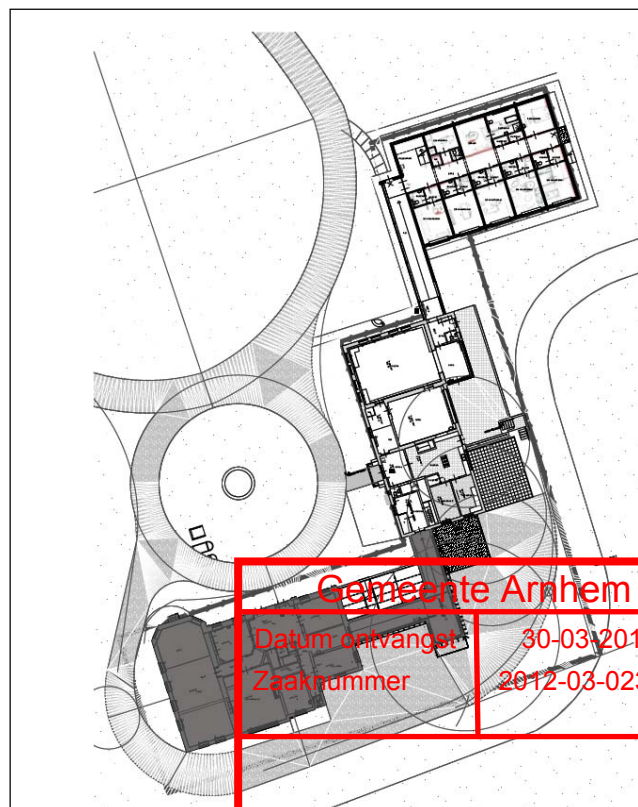
Bouwmassa

Het hoofdhuis bestaat uit een kelder, twee bouwlagen en een samengesteld schilddak met gesmoorde oud-Hollandse pannen. Doordat het terrein aflopend is, vormt de kelderverdieping aan de Rijnzijde bijna een volledige bouwlaag. Het bouwvolume is uit verschillende onderdelen opgebouwd. Aan de voorzijde heeft het hoofdhuis een lengte van ca. 22,70 meter en aan de zijde van de kapel een diepte van 15.45 m. Aan de zijde van de verbindingsgang (oostzijde) heeft het hoofdhuis een diepte van circa 10.70 m. De diepte van het hoofdhuis aan de achterzijde fluctueert sterk door de verschillende bouwfases die hier hebben plaats gevonden. Het uitspringende deel aan de linkerkant is voorzien van een schilddak. In het midden van de achtergevel is een lagere rechthoekige uitbouw met balkon. Geheel rechts stond in het verleden een serre, deze is tijdens de tweede wereldoorlog verloren gegaan. Aan de linkerkant sluit de in 1946 gebouwde verbindingsgang op het hoofdhuis aan. Aan de rechterkant bevindt zich de huidige 'kapel-vleugel'.

De gevels van het hoofdhuis zijn geheel wit gepleisterd. Aan de voorzijde is een gefrijnde hardstenen plint aangebracht, aan de achterzijde een geschilderde plint.

11

Figuur 27 -Situatietekening landgoed Klingelbeek met van links onder naar rechts boven de volgende bouwonderdelen: hoofdhuis, verbindingsgang, cv-ruimte, koetshuis, nieuwbouw 1978. [De Witte, van der Heijden architecten]

Gemeente Arnhem

Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

Voorgevel (noord)

11De voorgevel heeft een middenrisaliet met een breed dakhuis met topgevel. De middenrisaliet is twee traveeën breed, beide zijrisalieten zijn eveneens twee traveeën breed. Aan weerszijde van de middenrisaliet en aan de uiterste linkerzijde bevinden zich op elke verdieping een gepleisterde pilaster met casementen. Tussen de begane grond en verdieping is een geprofileerde cordonlijst aangebracht. De gevel wordt afgesloten door een hoofdstel, deze is opgebouwd uit een smalle geprofileerde architraaf, een fries en een geprofileerde kroonlijst welke op rijk geornamenteerde consoles rust. Het dakhuis op het middenrisaliet wordt aan beide zijden eveneens afgesloten door een gepleisterde pilaster met casementen en een hoofdstel bestaand uit een architraaf, fries en kroonlijst volgt de vorm van het dak. De consoles op de pilasters zijn soberder uitgevoerd dan die van de eerste verdieping.

Tussen de vensters van de begane grond en de hardstenen plint bevindt zich een houten

Figuur 28 - Voorgevel hoofdhuis

waterlijst. De huidige vensters hebben kozijnen met een duveljagerprofiel⁸, T-schuiframes en aan de bovenzijde een rijk geprofileerde stucwerkornament. De bekroning van de vensters op de begane grond is groter dan die van de verdieping omdat de vertrekken op de begane grond een grotere hoogte hebben dan op de verdieping. Aan weerszijden van de toegangsdeuren zijn er twee vensters op de begane grond en de verdieping telt zes vensters. Onder deze vensters bevinden zich een hardstenen lekdorpel op geornamenteerde consoles. In het dakhuis bevinden zich twee licht getoogde vensters met dubbele enkelruits draairamen. Geheel in de top bevindt zich een gepleisterde oculus of oeil-de-boeuf.

De ornamenten en consoles zijn uitgevoerd in een symmetrische (neo) Lodewijk XIVe stijl. In het middenrisaliet geven twee toegangsdeuren toegang tot de hal. Beide deuren zijn opgebouwd uit een dubbele achtruits deur met een enkelruits bovenlicht. De onderdorpels,

⁸ Dit wordt toegepast sinds het midden van de achttiende eeuw.

neuten en stoep zijn in hardsteen uitgevoerd. Net als boven de vensters bevindt zich boven de deur een rijk stucwerkornament. Boven de ingang is een houten luifel aangebracht, voorzien van een lessenaarsdak met glaspanelen. De luifel wordt ondersteund door korbeelstellen met veillingkanten en is voorzien van een druiplijst.

Aan de rechterzijde bevindt zich de 'kapel-vleugel', deze is driezijdig en oorspronkelijk aan drie zijden voorzien van vensters, in de huidige situatie is deze blind en bevindt er zich een kapelletje voor. Het is voorzien van een zadeldak met kruis, in het kapelletje staat een beeld van de heilige Jozefus. Deze gevel heeft dezelfde detaillering als de voorgevel. De verdieping bevat eveneens T-schuiframen, op de begane grond zijn deze echter vervangen door glas-in-loodvensters.

11

Figuur 29 –details voorgevel hoofdhuis

11

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

Rechterzijgevel (west)

De rechterzijgevel in zijn huidige verschijningsvorm is het resultaat van een verbouwing in 1951 (jaartal bouwtekening). Het meeste metselwerk is echter wel van eerdere datum. De zijgevel wordt door middel van de vensters in vier traveeën verdeeld. Voor de begane grond zijn de oude kozijnen opnieuw gebruikt, en zijn daarom van een duveljagersprofiel voorzien. De vensters hebben zowel op de begane grond als de verdieping bakstenen lekdorpels en dubbele draairamen met een enkelruits bovenlicht.

1111

Figuur 30 – Rechterzijgevel en achtergevel van het hoofdhuis [De Witte van der Heijden architecten]

Achtergevel (zuid)

De achtergevel bestaat uit verschillende bouwonderdelen. Omdat op enkele kozijnen na alle historische detaillering is verdwenen wordt er in de monumentenbeschrijving van de gemeente geen monumentwaarde aan toegekend. Aan de linkerzijde is de achterzijde van de kapelvleugel. Deze bestaat uit twee bouwlagen. De vensters van de begane grond hebben in 1951 nieuwe vensters (met glas-in-lood ramen) gekregen, waarbij de kozijnen met duveljagers opnieuw zijn gebruikt. Op de verdieping bevindt zich aan de linkerzijde een venster gelijk als op de begane grond, aan de rechterzijde is het venster vervangen door een deur die toegang geeft tot een balkon (met stalen hekwerk) en de brandtrap.

Het naastgelegen bouwdeel heeft twee bouwlagen met souterrain. Het geheel wordt afgesloten met een schilddak. Het metselwerk is niet gepleisterd, maar wit gesaust. Zowel op het souterrainniveau als op de begane grond en verdieping zijn brede muren en vloeren aangebracht. Het bestaande muurwerk en de vensters raakten zwaar beschadigd tijdens de tweede wereldoorlog.

De tweelaagse aanbouw heeft een plat dak met balkon, voorzien van een ijzeren balustrade (ca. 1950). Op souterrain niveau geeft een moderne deur met een enkel venster toegang tot een rode klinkerstoep. Het venster aan de linkerzijde van deze deur heeft een oud kozijn. Rechts hiervan zit een klein enkelruits venster. Op de verdieping zit een niet origineel dubbel draairaam met enkelruits bovenlicht. Ter hoogte van het balkon zit een venster gelijk als op de eerste verdieping en een enkelruits balkondeur met enkelruits bovenlicht. De smalle

Gemeente Arnhem
Datum ontvangst 30-03-2012
Zaaknummer 2012-03-02366

zijgevel van dit bouwdeel heeft eenvoudige vensters met gewijzigde ramen. Oorspronkelijk zat hier op de plaats van het smalle hoge venster een deur naar de serre.

Het rechterdeel van de achtergevel heeft op het souterrainniveau een enkelruits deur. Op de verdieping is een dubbel draairaam met bovenlicht. Deze is aangebracht na de wederopbouw. In het verleden was de muur hier gesloten. Op de verdieping is een klein venster met twee enkelruitsramen. Voor de herstelwerkzaamheden zat hier een groot venster.

Figuur 31 – Achtergevel en linkerzijgevel van het hoofdhuis.

11

Linkerzijgevel (oost)

De linkerzijgevel was oorspronkelijk in drie traveeën verdeeld. In de huidige situatie gaat een deel van deze gevel schuil achter de in 1946 gerealiseerde verbindingsgang. Tijdens de naoorlogse herstelwerkzaamheden zijn een deel van het muurwerk en de vensters van de verdieping vervangen. De vensters hebben net als de rechterzijgevel bakstenen lekdorpels en dubbele draairamen met enkelruits bovenlichten. In de souterrainverdieping bevindt zich tevens een venster.

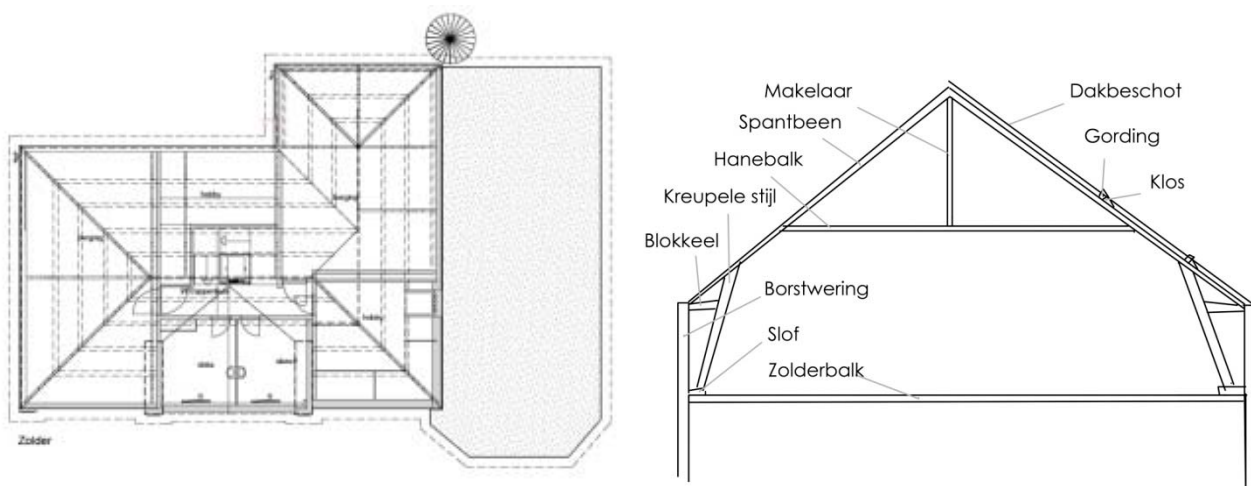
Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

2.3.2 Constructie

Kelder

In de kelder zijn de verschillende bouwfasen duidelijk te herkennen. Aan de voorzijde zijn drie vertrekken met tongewelven haaks op de voorgevel. In de westelijke ruimte is een granito keukenblad. Op de plekken waar de ruimtes niet gepleisterd zijn, zijn kloostermoppen gevonden met de afmeting (22 x 4 x 12). Ook zijn er diverse bouwsporen in het metselwerk zichtbaar.

Het oostelijke deel van het hoofdhuis heeft een kelder, voorzien van troggewelven (baksteen en hout). Deze dateren waarschijnlijk uit de negentiende eeuw. De vertrekken aan de achterzijde zijn voorzien van een vlak (naoorlogs) plafond.

Figuur 32 - Plattegrond zolder met ingetekende gordingen en een schets van de opbouw van de kap.

1

Kap

Het hoofdhuis heeft een schilddak (uit de bouwphase tussen 1850-1875), waarbij de kap van de uitbouw aan de achterzijde lager is dan van het hoofdvolume. De oplopende snijlijn van de dakschilden noemt men een hoekkeper. De inwendige snijlijn van de dakschilden (Aan het hoge en lage schilddak bij elkaar komen) noemt men de kilkeper. De uitbouw aan de rechterzijde (kapelvleugel) heeft een plat dak. Het gaat hierbij om een sporenkap opgebouwd uit een spantbeen, zolderbalk, hanebalk of trekbalk, makelaar, kreupele stijl, blokkeel, gording, nok en borstwering. Tegen de gordingen is een dakbeschoot, bestaande uit verticale planken, aangebracht.⁹

⁹ In de definitieve versie zal de kapconstructie verder geanalyseerd worden.

2.3.3 Interieur

111

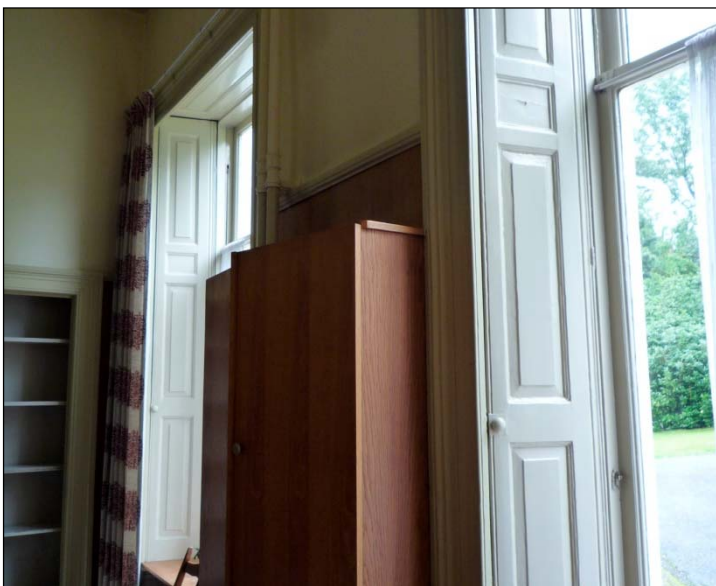
Figuur 33 – De hal van het hoofdhuis is voorzien van een rijk stucplafond met middenrozet. Tijdens de tweede wereldoorlog raakte het plafond zwaar beschadigd, maar is gerestaureerd. De wanden bezitten een houten lambrisering en stucwerkpanelen met kwart ronde hoeken. Op de plek van de schouw is een lift gerealiseerd. De oorspronkelijke deuren aan weerszijden van de schouw zijn vervangen door enkelruits paneeldeuren. De dubbele deuren onder de halfronde bovenlichten naar de gangen zijn niet meer aanwezig. Het glas-in-lood in de halfronde bovenlichten is op foto's uit het eind van de negentiende eeuw niet aanwezig.

Gemeente Arnhem

Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

Figuur 34- In de gang tussen de hal en kapel hebben de wanden een lambrisering en stucwerkpanelen, voorzien van een Lodewijk XV motief. Deze zijn waarschijnlijk in de twintigste eeuw gerealiseerd. Het stucplafond is voorzien van een middenrozet. In de hal en gang liggen granitvloeren.

Figuur 35 - De kamer rechts van de hal heeft luiken in de penanten. Tevens is het stucplafond hier nog aanwezig.

Figuur 36 - Trapleuning in het trappenhuis ter hoogte van de hal. Op de verdieping is deze eveneens behouden.

111111

Gemeente Arnhem

Datum ontvangst

30-03-2012

Zaaknummer

2012-03-02366

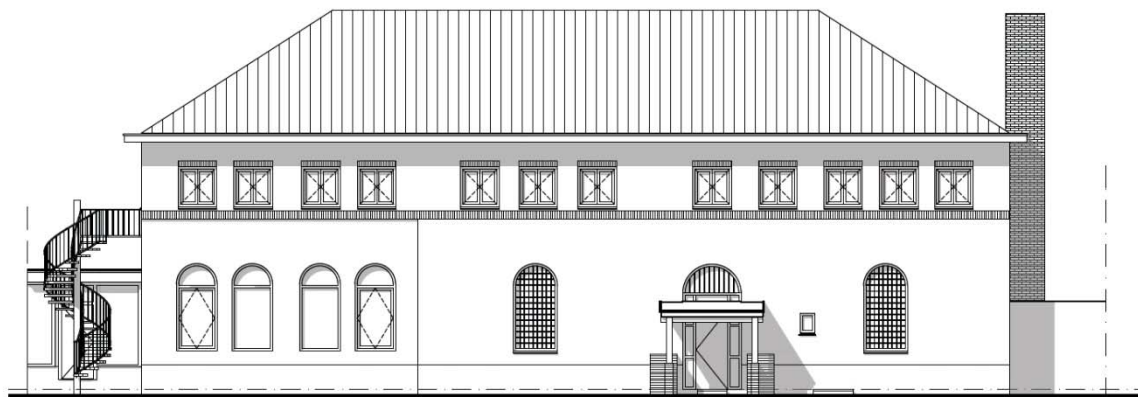
2.4 Koetshuis

2.4.1 Exterieur

Bouwmassa

Het koetshuis heeft een rechthoekige bouwmassa, met linksachter een aanbouw. Het koetshuis is door middel van verbindingsgangen met het hoofdhuis (rechterzijde) en nieuwbouwdeel (linkerzijde) verbonden. Beide verbindingselementen worden buiten beschouwing gelaten.

Het koetshuis bestaat uit twee bouwlagen met zolderverdieping met schilddak en is deels onderkelderd. Bij de verbouwing uit 1925 werd een tweede bouwlaag toegevoegd. Een groot deel van het muurwerk en de kelders bleven echter intact. Het schilddak loopt met de nokrichting evenwijdig aan de voorgevel en is gedekt met gesmoorde oud-Hollandse pannen. De gevels van de begane grond (en kelder) zijn wit gepleisterd. De gevel van de verdieping (uit 1925) is wit geschilderd, de bakstenen zijn hier nog duidelijk zichtbaar.

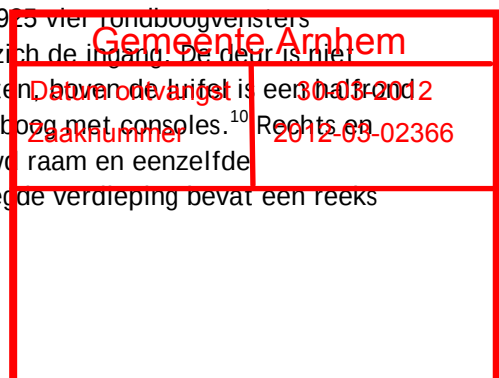

Voorgevel (west)

Aan de linkerzijde van de voorgevel zijn in het pleisterwerk de bogen van de vroegere rondboogvormige koetsdeuren nog zichtbaar. Hier zijn in 1925 vier rondboogvensters aangebracht. In het rechterdeel van de voorgevel bevindt zich de ingang. De deur is hier oorspronkelijk, ter weerszijden van de deur zijn nevenlichten. Boven de ingang is een half rond bovenlicht met geprofileerde rondboogvormige wenkbrauwboog met consoles.¹⁰ Rechts en links van de entree zijn een rondboogvenster met vernieuwd raam en eenzelfde wenkbrauwboog als boven de deurpartij. De later toegevoegde verdieping bevat een reeks vensters met dubbele draairamen.

Rechterzijgevel (zuid)

¹⁰ Dit element dateert nog uit de 19de eeuw.

De rechterzijde is in hoge mate verstoord. In 1946 is hier op souterrain en begane grond niveau een verbindingsgang gerealiseerd en in 1979 ter hoogte van het souterrain een cv-ruimte. Boven de cv-ruimte heeft het koetshuis nog twee tweeruitsvensters met enkelruits bovenlicht. Op de verdieping bevinden zich hier twee (?) vensters met dubbele draairamen en één met een enkelruits draairaam.

Achtergevel (oost)

De achtergevel heeft aan de linkerzijde een souterrain met bijna de hoogte van een volwaardige bouwlaag. Aan de rechterzijde is een uitbouw; deze was al in de 19de eeuw aanwezig, maar is sterk verbouwd. Hetzelfde geldt voor de grote vensters op de begane grond. Op de verdieping twaalf vensters met dubbele draairamen.

11

Figuur 38 – Achtergevel koetshuis (gezien vanuit het in 1978 gerealiseerde appartementencomplex).

Gemeente Arnhem

Datum ontvangen	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

Linkerzijgevel

De linkerzijgevel heeft ter hoogte van de aanbouw een verbindingsgang met de nieuwbouw uit 1978. Het koetshuis zelf heeft op de begane grond vier rondboogvensters en op de verdieping vier vensters met dubbele draairamen. Deze zijn allen in 1925 aangebracht. De deur op de verdieping die toegang geeft tot de wenteltrap (nooduitgang) is van latere datum.

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

2.4.2 Constructie

Kelder

11Onder het rechterdeel van het koetshuis is de achttiende-eeuwse¹¹ kelder bewaard gebleven; deze bestaat uit een viertal graatgewelven met gordelbogen en een middenpijler. Deze laatste is tegenwoordig in een dwarsmuur opgenomen. Deze dwarsmuur scheidt de kelder in twee aparte ruimtes. Het schoon metselwerk van de gewelven is zeer secuur gemetseld in een baksteen van het formaat 20 x 4 x 10½, 10 lagen = 58 cm. Het voegwerk is nog oorspronkelijk en voorzien van dagstrepen. Eén van de platte gordelbogen wordt tegenwoordig ondersteund door een later aangebrachte gemetselde kolom. Het graatgewelf aan de voorzijde van het gebouw (links) is op verschillende plekken weggehakt t.b.v. van buizen. Een eenruits kelderkoekoek zorgt voor de daglichttoetreding.

Figuur 40 – graatgewelf in de kelder van het koetshuis.

2.4.3 Interieur

Het interieur van het koetshuis bevat geen elementen met een grote monumentwaarde. Op de begane grond is een eetzaal en (moderne) keuken. Op de verdieping is een serie kamertjes gerealiseerd.

¹¹ Volgens de monumentenbeschrijving; gebaseerd op baksteenformaat, voegwerk en opzet.

Gemeente Arnhem

Datum ontvangst

30-03-2012

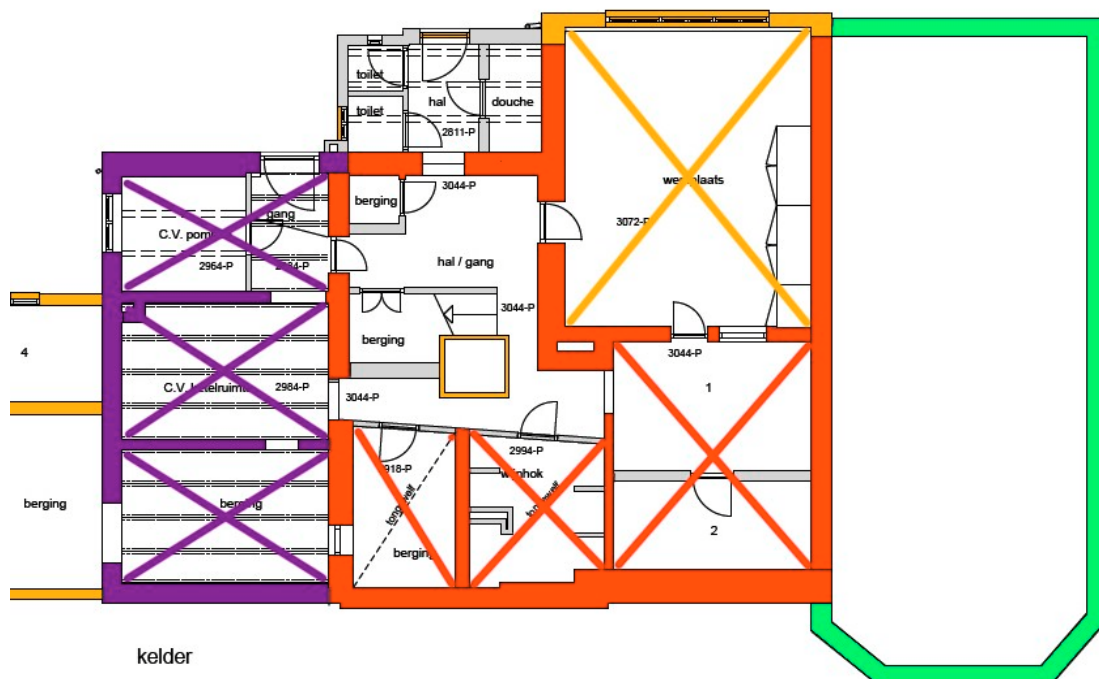
Zaaknummer

2012-05-02366

2.5 Samenvatting en dateringsplattegronden

In onderstaande plattegronden is aan de hand van kleuren de datering van de verschillende bouwfasen weergegeven. In de kelder zijn deze verschillende fasen het best herkenbaar. De datering is gebaseerd op de in het archief achterhaalde bouwfasering en het aanwezige metselwerk en de gebruikte technieken (tongewelf, troggewelf, etc.). Voor de begane grond en verdieping is het lastiger om een duidelijke datering te geven. Het metselwerk zit verborgen onder een pleisterlaag, kleinschalig destructief onderzoek kan hier meer duidelijkheid over geven. De muren, waar mogelijk ouder metselwerk in aanwezig is, zijn daarom in een roze kleur aangegeven. De kap is in zijn geheel uit de tweede helft van de negentiende eeuw.

Hoofdhuis

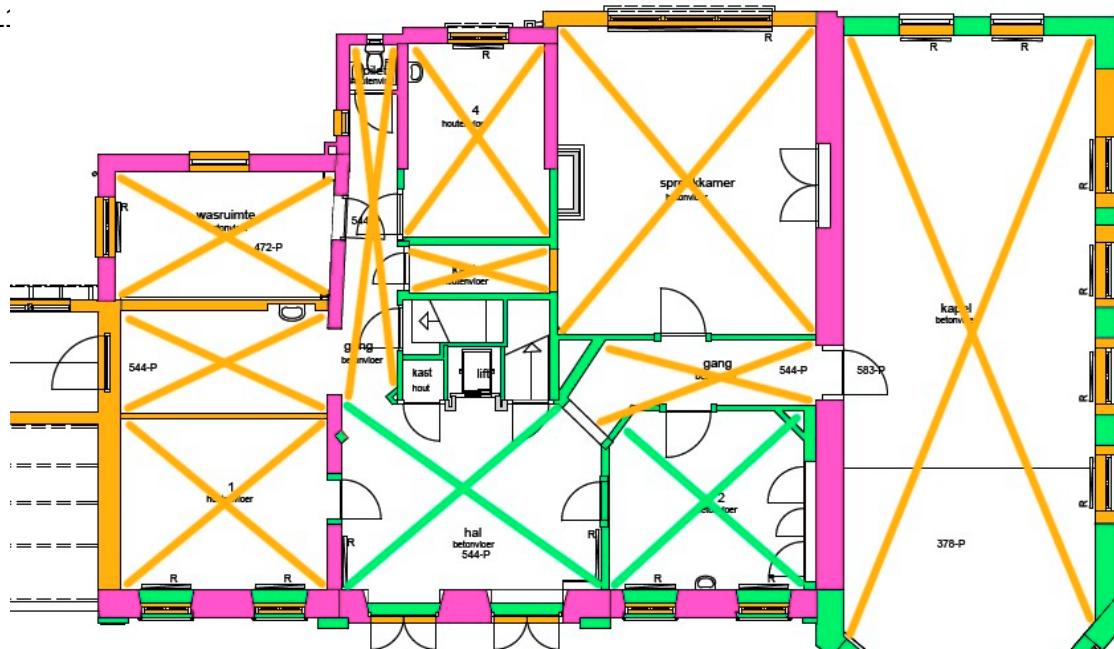

- 1724, met mogelijk oudere onderdelen.
- tussen 1724 en 1850 gerealiseerd.
- tussen 1850 en ca. 1875 gerealiseerd
- tussen 1946 en heden gerealiseerd
- datering plafond (in bovenstaande kleuren)

Gemeente Arnhem

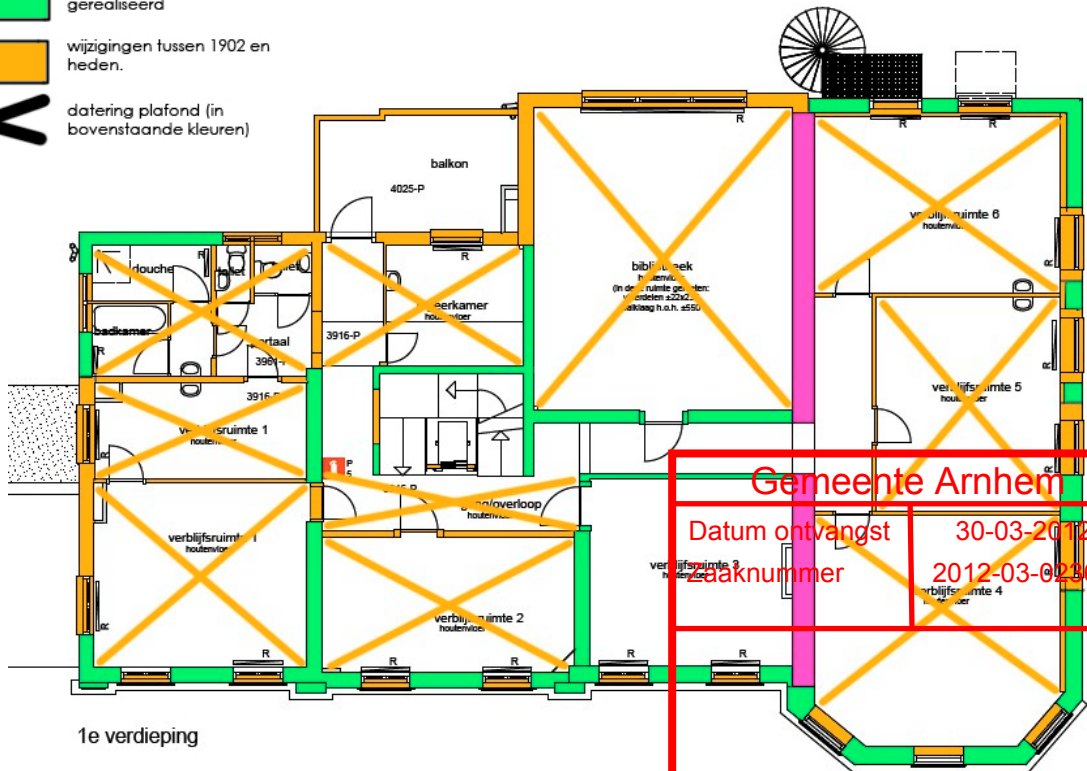
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

11:

Begane grond

- tussen 1850 en 1875, mogelijk
ouder metselwerk aanwezig.
- tussen 1850 en ca. 1875
gerealiseerd
- wijzigingen tussen 1902 en
heden.
- datering plafond (in
bovenstaande kleuren)

1e verdieping

Gemeente Arnhem

Datum ontvangst

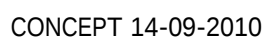
30-03-2012

Zaaknummer

2012-03-02366

11De kelder van het koetshuis is aan de hand van baksteenformaat, voegwerk en vorm gedateerd als achttiende-eeuws. Overige fundering is onbekend, tenzij anders aangegeven. De verdieping en kap zijn in z'n geheel in 1925 gerealiseerd. De binnenmuren van de verdieping zijn waarschijnlijk van na 1945.

 18e eeuw
 1925
 na 1945
 datering plafond (in
 bovenstaande kleuren)

3. Waardestelling

3.1 Inleiding

Op basis van voorgaande hoofdstukken is inzicht verworven in de historische opbouw en achtergronden van het hoofdhuis en koetshuis van de Klingelbeek (Klingelbeekseweg 21 en 23) te Arnhem. Met dit inzicht wordt in dit hoofdstuk een waardering gegeven van de monumentwaarden van het complex. Deze waardering volgt de recent gewijzigde richtlijnen voor Bouwhistorisch onderzoek. In onderstaande paragrafen wordt kort per onderwerp een algehele waardering gegeven. In paragraaf 3.4 volgt een samenvatting waarbij de monumentwaarden in tabelvorm zijn weergegeven en toegelicht. Er is voor gekozen om voor het hoofdhuis en koetshuis één waardering te maken vanwege de vele gemeenschappelijke elementen. In paragraaf 3.5 zijn de resultaten samengevat in waarderingsplattegronden.

3.2 Hoofdhuis

In de vorige hoofdstukken is duidelijk geworden dat het hoofdhuis veel bouwfasen kent. Tijdens de tweede wereldoorlog is een deel van het interieur en exterieur verloren gegaan en diende opnieuw opgetrokken te worden. Toch heeft het hoofdhuis nog een negentiende-eeuwse verschijningsvorm (met name het voorhuis). Elementen als de balustrade en vazen zijn niet meer aanwezig, dit heeft het aanzicht van Klingelbeek aangetast. Wanneer men het hoofdhuis echter nader bekijkt, blijken ook de voorgangers van het negentiende-eeuwse landhuis nog deels aanwezig. Zo heeft een deel van de kelder tongewelven uit de achttiende eeuw (mogelijk zelfs ouder) en troggewelven uit de late achttiende of vroege negentiende eeuw. Deze elementen hebben een hoge bouwhistorische waarde.

3.3 Koetshuis

Het koetshuis heeft zijn huidige verschijningsvorm in 1925 gekregen. Door de toevoeging van een tweede bouwlaag heeft het koetshuis zijn onderschikte positie ten opzichte van het hoofdhuis deels verloren. Ook het koetshuis heeft tijdens de tweede wereldoorlog veel schade opgelopen (m.n. aan de Rijnzijde). Er zijn nog wel enkele oudere elementen, ook hier alleen in de kelder en de voorgevel.

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

3.4 Samenvatting waardestelling

	Laag	Neutraal	Positief	Hoog
1 - Algemene historische waarden		X		
a. Culturele, sociaal-economische en/of geestelijke ontwikkelingen			X	
b. Geografische, landschappelijke en/of bestuurlijke ontwikkelingen			X	
c. Technische of typologische ontwikkelingen		X		
d. Innovatief karakter of pionierswaarde		X		

De algemene historische waarde van Klingelbeek is neutraal tot positief te noemen. De positieve waarden vloeien met name voort uit het feit dat huis Klingelbeek een lange geschiedenis kent als hét huis van het buurtschap Klingelbeek.

- (a) Op het vlak van culturele, sociaal-economische en/of geestelijke ontwikkeling scoort het onderzochte object positief. Dit heeft het pand met name te danken aan zijn oorspronkelijke functie als huis van Klingelbeek, later buitenhuis van een aantal Arnhemse notabelen en de laatste negentig jaar bewoond door fraters.
- (b) Het pand heeft een positieve waardering gekregen voor het belang van het landhuis als uitdrukking van een geografische, landschappelijke en/of bestuurlijke ontwikkeling. Deze waardering heeft met name te maken met de geografische ontwikkeling van het buurtschap Klingelbeek, vernoemd naar de Klingelbeek.
- (c) Technisch of typologisch geeft het hoofdhuis een goed beeld van een negentiende-eeuws landhuis, er zijn echter veel elementen verloren gegaan. Ook van de voorgangers van zowel het hoofdhuis als het koetshuis zijn nog elementen bewaard gebleven. De verschillende bouwfases sluiten aan bij de heersende technieken en verschijningsvormen. Klingelbeek krijgt op dit vlak daarom een neutrale waardering.
- (d) Van een innovatief karakter of pionierswaarde is echter geen sprake. De stijl waarin het pand is gerealiseerd kan als traditioneel en behoudend worden gezien.

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

	Laag	Neutraal	Positief	Hoog
2 - Ensemblewaarden			X	
a. Onderdeel van cultuurhistorisch, architectuurhistorisch, stedenbouwkundig geheel			X	
b. Situering, verbonden met ontwikkeling/uitbreiding van streek, stad, wijk				X
c. Wijze van verkaveling/inrichting/voorzieningen			X	
d. Aanzien van een streek, stad, dorp of wijk			X	
e. Hoge kwaliteit bebouwing en historisch-ruimtelijke relatie met groen/wegen/wateren/bodem			X	

De algehele waardering op het gebied van ensemble- of stedenbouwkundige waarden is positief.

- (a) Bij de waardering of iets van waarde is als onderdeel van een groter geheel, wordt gekeken naar het belang van het object als essentieel onderdeel van een groter geheel dat cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van betekenis is. Landgoed Klingelbeek vormt onderdeel van het buurtschap Klingelbeek en heeft zowel op cultuurhistorisch als op stedenbouwkundig vlak enige invloed op zijn omgeving gehad.
- (b) Klingelbeek is in hoge mate verbonden met de ontwikkeling van het buurtschap Klingelbeek als hét huis van Klingelbeek. Door de aankoop van gronden heeft het bovendien invloed gehad op de directe omgeving. De verlengde oprijlaan, naar de Utrechtseweg, is nog steeds in het landschap herkenbaar. Als huis van de fraters (laatste negentig jaar) heeft het bovendien een sociale functie binnen de wijk gehad.
- (c) Aan de Klingelbeekseweg is in de loop der tijd steeds meer bebouwing gekomen. Aan de noordzijde kwamen huizen en aan de zuidzijde grote complexen. Aan de westzijde groeide de industrie verder uit en aan de oostzijde transformeerde een landhuis langzaam maar zeker in een groot gezondheidscentrum. Klingelbeek heeft het karakter van een landhuis met bijgebouwen behouden, ondanks de vele wijzigingen. Ook de negentiende-eeuwse tuinaanleg is nog in grote mate aanwezig.
- (d) Het belang van Klingelbeek voor het aanzien van de omgeving van de Klingelbeekseweg is zeker aanwezig. Klingelbeek is niet alleen de naamgever van deze weg, maar verwijst nog duidelijk naar de oorspronkelijke verschijningsvorm van deze streek.

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

- (e) Het laatste punt van deze waardering gaat over het belang van huis Klingelbeek wegens de hoge kwaliteit van de bebouwing en de historisch-, ruimtelijke relatie met groenvoorzieningen, wegen, wateren en/of bodemgesteldheid. Het huis Klingelbeek heeft al eeuwen tussen de Klingelbeekse weg en de Rijn gestaan. Door de positie aan de Rijn heeft het tijdens de tweede wereldoorlog de nodige schade opgelopen. Aan de Klingelbeekse weg, vroeger een belangrijke route parallel lopend aan de Rijn werden meerdere landhuizen en later buitenhuizen gerealiseerd. De negentiende-eeuwse landschapstuin sluit aan bij de negentiende-eeuwse verschijningsvorm van het hoofdhuis. De basis van zowel de tuin als het hoofdhuis en koetshuis is echter ouder.

	Laag	Neutraal	Positief	Hoog
3 - Architectuurhistorische waarden		X		
a. Geschiedenis architectuur		X		
b. Oeuvre architect/bouwmeester		X		
c. Hoogwaardige esthetische kwaliteiten ontwerp		X		
d. Ornamentiek			X	
e. Interieurafwerking (en samenhang exterieur)		X		

Hoewel het pand zekere architectuurhistorische waarden heeft, moeten de criteria zeldzaamheid en gaafheid ook in acht worden genomen, dit leidt tot een neutrale waardering.

- (a) Klingelbeek heeft een beperkt belang voor de geschiedenis van de architectuur. Hoewel er nog veel oude resten aanwezig zijn en de huidige verschijningsvorm typisch negentiende-eeuws is, hebben zowel het hoofdhuis als het koetshuis veel wijzigingen ondergaan. Vergeleken met andere objecten uit deze tijd is het daarom architectuurhistorisch minder van belang.
- (b) Het onderzochte pand heeft in het oeuvre van de architect misschien wel enige betekenis gehad; hier is echter niks over bekend. Op dit punt krijgt het pand daarom een neutrale waardering.
- (c +d) Het ontwerp van het koetshuis is dermate gewijzigd dat het pand hier een lage score zou krijgen. Het negentiende-eeuwse ontwerp van het hoofdhuis is nog wel aanwezig, maar heeft zowel in het interieur als het exterieur veel van zijn elementen verloren. Enkele ornamenten zijn nog wel aanwezig.
- (e) Tussen het exterieur en het interieur is slechts op kleine schaal nog enige samenhang. De afwerking van enkele ruimtes in het hoofdhuis is nog aanwezig en krijgt derhalve

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

een positieve waardering, net als de kelders. Echter, doordat de overige ruimtes weinig monumentale waarde hebben heeft het object op dit vlak overall een neutrale waardering gekregen.

De bouwhistorische waarden van het complex zijn positief. Hoewel het onderzochte object meerdere keren verbouwd en uitgebreid is, is de gelaagdheid en de bouwhistorische afleesbaarheid met name in de kelder van het hoofdhuis nog duidelijk aanwezig.

(a+b) De toegepaste bouwtechnieken krijgen bij het onderzochte pand een neutrale

	Laag	Neutraal	Positief	Hoog
4 - Bouwhistorische waarden			X	
a. Bouwtechniek			X	
b. Afleesbaarheid bouwgeschiedenis (gelaagdheid)				X
c. Materiaalgebruik		X		

positieve waardering. Aan de hand van de toegepaste bouwtechnieken tongewelf, troggewelfjes, type bakstenen en voegwerk is de historische ontwikkeling van het pand in de kelder van het hoofdhuis goed afleesbaar.

(c) Het materiaalgebruik is conform de op dat moment in gebruik zijnde materialen. Daarom krijgt het onderzochte object op dit vlak een neutrale waardering.

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

	Laag	Neutraal	Positief	Hoog
5 - Waarde vanuit de gebruikshistorie			X	
a. Belang van gebouwen in relatie tot (historisch) gebruik			X	
b. Belang vanwege de historische functie/gebruik/productie			X	
c. Herinnering aan historische gebeurtenis/prominent persoon			X	

De algehele waarde vanuit de gebruikshistorie is positief. Huis Klingelbeek heeft een lange geschiedenis en is nog in grote mate herkenbaar.

- (a) Huis Klingelbeek was lange tijd een voornaam landhuis, soms in gebruik als buitenhuis en vormde later (toen veel landhuizen zorginstellingen etc. werden) een fraterhuis. Het huis krijgt daarom een positieve waardering voor het belang van het gebouw in relatie tot het historisch gebruik.
- (b) Het belang van de Klingelbeek is vanwege zijn historische functie hoog.
- (c) Klingelbeek herinnert niet aan één specifieke historische gebeurtenis of prominent persoon. Wel herinnert het aan de geschiedenis van deze streek (de Klingelbeek en het gehucht Klingelbeek), de bebouwing van landhuizen langs de Rijn net buiten Arnhem, en de latere functiewijziging van veel landhuizen naar zorginstellingen, vaak op religieuze gronden.

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

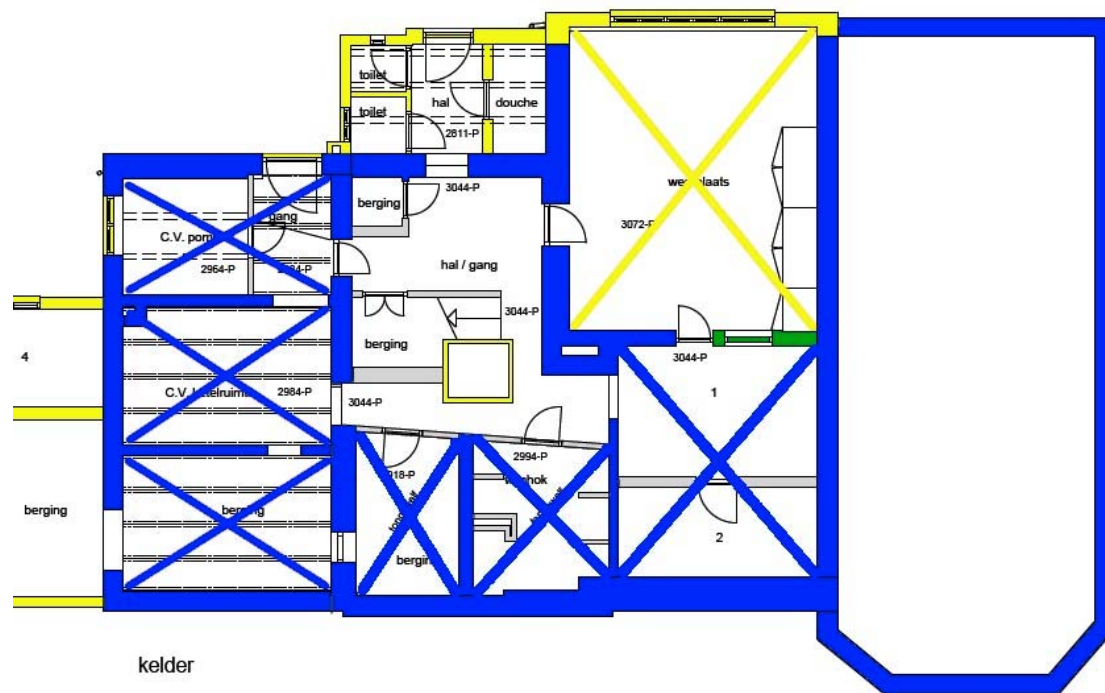
3.5 Waarderingsplattegronden

Op deze pagina wordt in plattegrondvorm de kleurcoderingen weergegeven conform de Richtlijnen voor Bouwhistorisch onderzoek. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen hoge monumentwaarde, positieve monumentwaarde en indifferente monumentwaarde. Deze waardering kan gezien worden als een interne waardestelling. Wanneer aan een bouwdeel een hoge monumentwaarde wordt toegekend, dan betekent dit dat aan het betreffende bouwdeel in relatie tot andere bouwdelen van het complex een hoge waarde kan worden toegekend.

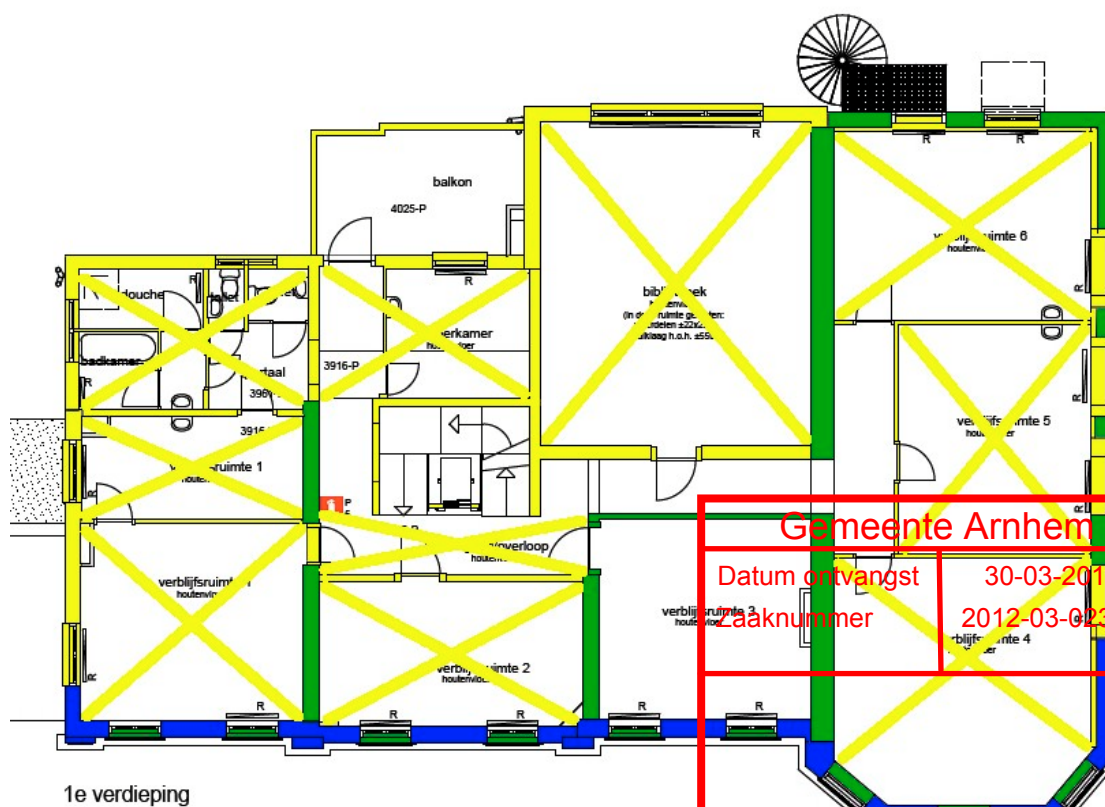
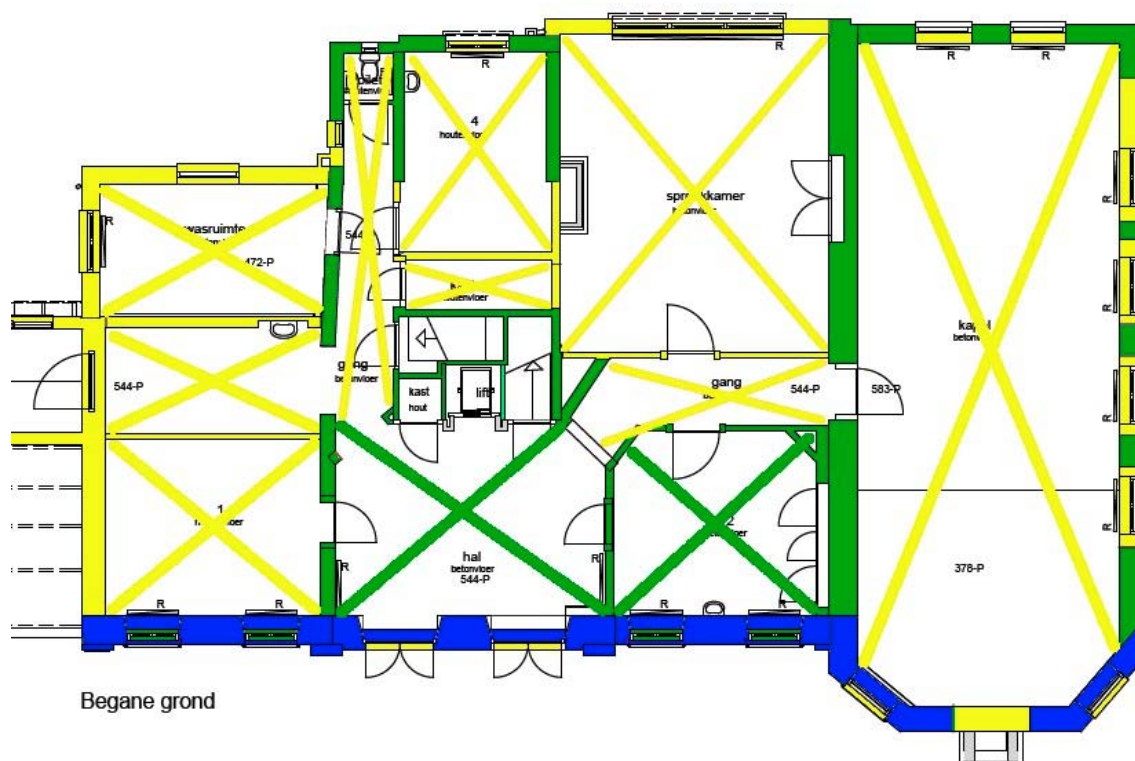
11

Hoofdhuis

11

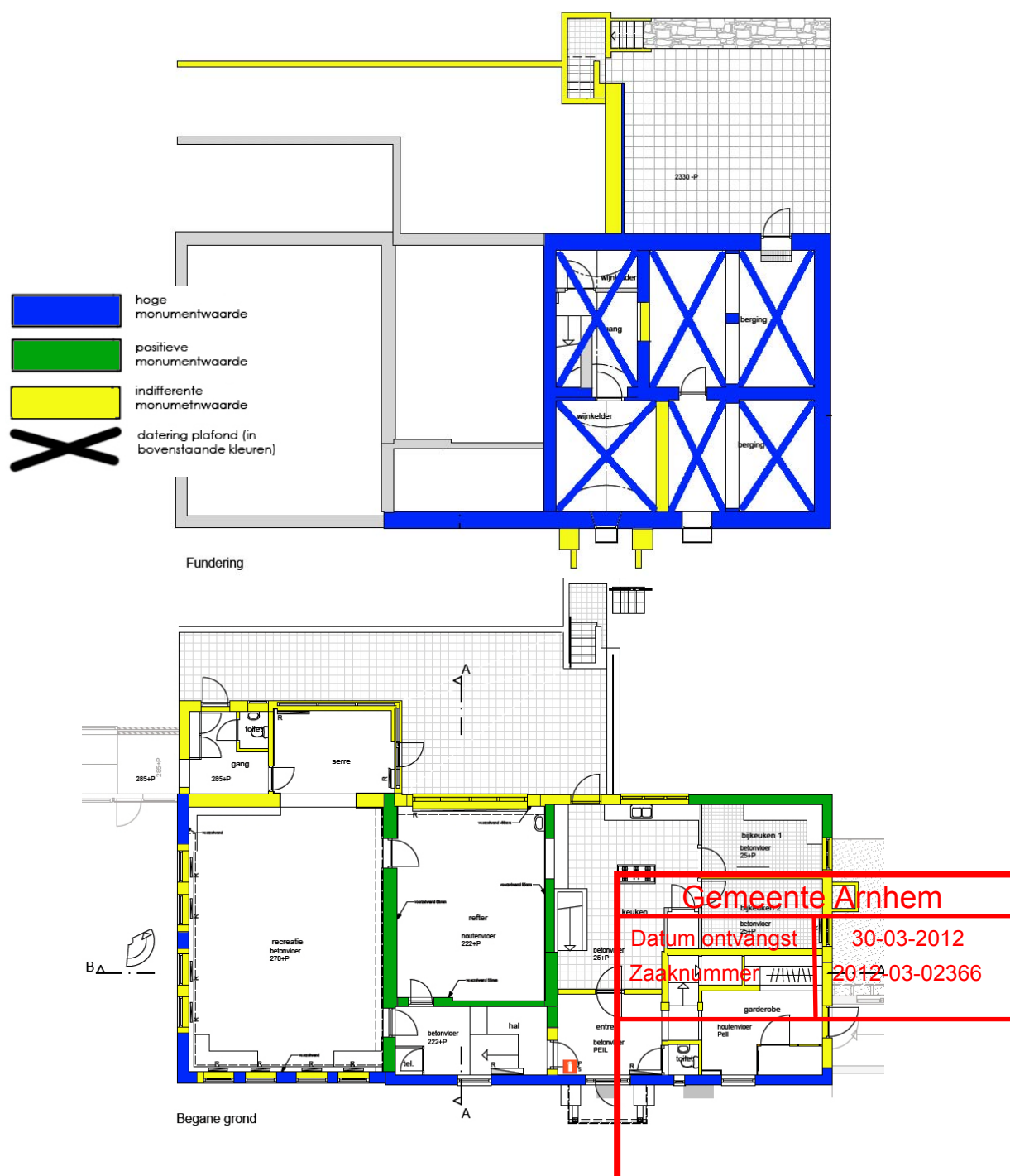
NB: Deze plattegrond kan niet los worden gezien van de tekst uit hoofdstuk 3	
Gemeente Arnhem	
Zaaknummer	30-03-2012 2012-03-02366

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

Koetshuis

1111De verdieping en zolderverdieping van het koetshuis hebben in zijn geheel een indifferente waarde en zijn daarom niet weergegeven.

Advies

Bij restauratie en herbestemming van Klingelbeek zijn er een aantal punten waar rekening mee moet worden gehouden om de monumentale waarden van zowel het hoofdhuis, koetshuis als de landschapstuin niet aan te tasten.

Het koetshuis dient qua functie en aanzicht een ondergeschikte rol te hebben ten opzichte van het hoofdhuis.

De constructie van de kelders van het koetshuis en hoofdhuis dienen zoveel mogelijk behouden te worden omdat hier de bouwhistorie van het pand het beste afleesbaar is.

Het interieur kent weinig authentieke elementen, uitzondering zijn de hal en de kamer rechts hiervan. Beide zijn echter wel beschadigd geraakt tijdens de tweede wereldoorlog en daarna gerestaureerd. Bij herbestemming dienen beide ruimtes behouden te blijven.

Belangrijke elementen in de tuin dienen behouden te blijven. Het gaat hierbij om de vijver ten westen van het hoofdhuis en de vele monumentale loof- en naaldbomen, waarvan verschillende een negentiende-eeuwse oorsprong hebben.

Wij raden verder aan om een kleurhistorisch onderzoek uit te voeren bij de voorgevel en hal van het hoofdhuis en voorgevel van het koetshuis.

Hylkema Consultants
A.K. Koornstra

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

Bronnen en literatuuropgave

Literatuur:

D.J.G. Buurman

Het huis Klingelbeek, In "Hulkestein koerier, huisblad van de Rijnsoeverflat Hulkestein, Utrechtseweg 145 te Arnhem", januari 1998

I.A. Nijhoff

De Klingelbeek bij Arnhem, In: Geldersche volks-almanak voor het jaar 1852', vol 18 p. 177-185

Gelders Archief:

(ver-)bouwtekeningen en Hinderwetvergunning Gemeente Arnhem (toegang 1700)

2635-0205 Arnhem Klingelbeek 19; Slaapkamers wegbreken raamkozijn [08-10-1951]
9576-0749 Arnhem Klingelbeekseweg 21-23; Verbindingsgang Eusebiushuis [20-07-1946]
314-1948 Arnhem, Klingelbeekseweg 23; Uitbreiding St. Eusebiushuis [23-06-1978]
9576-0605 Arnhem, Klingelbeekseweg 19; Herstel oorlogsschade paterhuis [10-10-1945]
9576-0570 Arnhem, Klingelbeekseweg 19; Herstel oorlogsschade koetshuis [26-09-1945]
3759-0042 Arnhem, verbouw koetshuis [1925]

Websites:

www.watwaswaar.nl

www.dbnl.org

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366

Colofon

Opdrachtgever

CasaCura Arnhem BV
te Enschede
Contactpersoon: M. van der Plas

Project

Landgoed 'De Klingelbeek'
Klingelbeekseweg 21-23
Te Arnhem

Opdrachtnemer

Hylkema Consultants BV
Contactpersoon: dhr. J. van Zelst
Auteur: drs. A.K. Koornstra
Doelenstraat 20
35 12 XJ UTRECHT

(t) 030-2328866

(i) <http://www.hylkemaconsultants.nl>

Gemeente Arnhem	
Datum ontvangst	30-03-2012
Zaaknummer	2012-03-02366